

राष्ट्रीय वित्तीय शिक्षा केन्द्र
National Centre for Financial Education
एक आर्थिक रूप से जागरूक और सशक्त भारत
A financially aware and empowered India

Promoted By :-

नाण्डीय शिक्षण डेन्डबुक

દ્વારા મુદ્રિત:

નેશનલ સેન્ટર ફોર ફાઈનાન્સિયલ એજ્યુકેશન (NCFE)

પ્રથમ આવૃત્તિ, 2021

સ્પષ્ટતા:

આ પુસ્તિકા વાચકને આર્થિક રીતે સાક્ષર બનાવવાના નિષ્ઠાપૂર્ણ હેતુ સાથે વાંચન અને શિક્ષણ સામગ્રી તરીકે રજૂ કરવામાં આવી છે. તે કોઈ વિશેષ નાણાકીય ઉત્પાદનો અથવા સેવાઓના સંબંધમાં નિર્ણય લેવા પર વાચકોને ખોટી રીતે પ્રભાવિત કરવાના હેતુ માટે નથી. વાચકોને કોઈપણ રોકાણ કરતા પહેલાં તેમના રોકાણ સલાહકારની સલાહ લેવાની સલાહ આપવામાં આવે છે.

કોપિરાઈટ: પ્રદાન કરાયેલ સ્ત્રોત સ્વીકૃત હોય તો પુનઃઉત્પાદનની પરવાનગી છે.

એનસીએફઇ(NCFE) (રાષ્ટ્રીય નાણાકીય શિક્ષણ કેન્દ્ર) વિશે

રાષ્ટ્રીય નાણાકીય શિક્ષણ કેન્દ્ર (એનસીએફઇ) એ ભારતીય રિઝર્વ બેંક (આરબીઆઇ), સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઇન્ડિયા (સેબી), ઇન્શ્યોરન્સ રેગ્યુલેટરી એન્ડ ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા (આઈઆરડીએઆઈ) અને પેન્શન ફંડ રેગ્યુલેટરી એન્ડ ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી (પીએફઆરડીએ) દ્વારા પ્રમોટ કરાયેલી વિભાગ 8 (નફા માટે નહીં) કંપની છે.

વિઝન - "એક નાણાકીય રીતે જાગૃત અને સશક્ત ભારત"

મિશન - ગ્રાહક સુરક્ષા અને ફરિયાદ નિવારણ માટે નિયમનકારી સંસ્થાઓ દ્વારા નિષ્પક્ષ અને પારદર્શક તંત્રનો ઉપયોગ કરીને સુયોગ્ય નાણાકીય ઉત્પાદનો અને સેવાઓ સુલભ કરીને નાણાકીય સુખાકારી પ્રાપ્ત કરવા માટે લોકો વધુ અસરકારક રીતે નાણાકીય સંચાલન કરી શકે તે માટે મોટાપાયે નાણાકીય શિક્ષણ અભિયાન હાથ ધરવું.

ભારતીય નાણાકીય ક્ષેત્રના નિયમનકારો:

આરબીઆઇ(RBI):ભારતીય રિઝર્વ બેંક (આરબીઆઈ) એ ભારતની કેન્દ્રીય બેંક છે, જે ભારતની નાણાકીય નીતિનું સંચાલન કરે છે અને ભારતમાં બેંકિંગ અને નોન-બેંકિંગ નાણાકીય ક્ષેત્રને નિયંત્રિત કરે છે.

વેબસાઇટ:<https://www.rbi.org.in>

સેબી(SEBI):સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઇન્ડિયા (સેબી) એ ભારતમાં સિક્યોરિટીઝ માર્કેટનું નિયમનકાર છે અને જેને સિક્યોરિટીઝમાં રોકાણકર્તાના હિતોનું રક્ષણ કરવા, સિક્યોરિટીઝ માર્કેટના વિકાસને પ્રોત્સાહિત કરવા અને નિયમનનું કામ સોંપવામાં આવ્યું છે.

વેબસાઇટ:<https://www.sebi.gov.in>

આઈઆરડીએઆઈ(IRDAI):ઇન્શ્યોરન્સ રેગ્યુલેટરી એન્ડ ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા (આઈઆરડીએઆઈ) એ નિયમનકારી સંસ્થા છે જેને ભારતમાં વીમા અને પુનર્વીમા ઉદ્યોગોને નિયમન કરવાનું અને પ્રોત્સાહન આપવાનું કામ સોંપવામાં આવ્યું છે.

વેબસાઇટ:<https://www.irdai.gov.in>

પીએફઆરડીએ(PFRDA): પેન્શન ફંડ રેગ્યુલેટરી એન્ડ ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી (પીએફઆરડીએ) એ નિયમનકારી સંસ્થા છે જેને પેન્શન ક્ષેત્રની સ્થાપના, વિકાસ અને નિયમન દ્વારા વૃદ્ધાવસ્થાની સુનિશ્ચિત આવકને પ્રોત્સાહન આપવાનું કામ સોંપવામાં આવ્યું છે.

વેબસાઇટ:<https://www.pfrda.org.in>

સામગ્રીનું કોષ્ટક

ક્રમાંક સંખ્યા	મોડ્યુઅલ્સ	પૃષ્ઠ સંખ્યા
01	મૂળભૂત વિભાવના	05
02	બેંકિંગ	08
03	ડિજિટલ ચુકવણીઓ	10
04	વીમો	12
05	રોકાણ	14
06	નિવૃત્તિ અને પેન્શન	16
07	છેતરપીંડી સુરક્ષા અને ફરિયાદ નિવારણ	18

પ્રકરણ 1

મૂળભૂત વિભાવના

આવક, ખર્ચ અને બજેટ

કોઈવાર મહિનાના અંતમાં તમારી પાસે રોકડની અછત હોય છે? તમે ખરેખર જોઈતી વસ્તુઓ માટે બચત કરી શકતા હોવ તેમ લાગતું નથી?

તમે તમારા ખર્ચ સાથે તમારી આવકનું સંતુલન કરવાનું શીખી શકો છો - અને બચત અને વધારાના ખર્ચ માટે પણ થોડા પૈસા બચાવી શકો છો. ચાલો અમે આપને બતાવીએ કે આપના આવતા અને જતા નાણાં કેવી રીતે સંચાલન કરવું.

પ્રાથમિકતાઓ નિર્ધારિત કરવી: જરૂરિયાતો અને ઇચ્છાઓ

આપની જરૂરિયાતો અને તમારી ઇચ્છાઓ વચ્ચેના તફાવતને જાણવો ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે. આ આપને આપની પ્રાથમિકતાઓને નક્કી કરવામાં સહાય કરશે જેથી તમારા પૈસા ક્યાં ખર્ચ કરવા તે આપ જાણશો.

1. જરૂરિયાત: આવશ્યકતા, એવી વસ્તુ છે કે જે જરૂરી છે, એવી વસ્તુ કે જે જીવન જીવવા માટે જરૂરી છે

2. ઇચ્છા: ઇચ્છા, કંઈક એવું કે જેના માટે ઇચ્છા હોય, પણ કંઈક એવું કે જેની જરૂરિયાત નથી.

આ વ્યાખ્યાઓનો ઉપયોગ કરીને, "મારા માથા ઉપર એક છત" ની જરૂરિયાત છે. તે જ રીતે કપડાં, ખોરાક અને દવાઓ પણ છે. "થિયેટરમાં મૂવી જોવું" એ એક ઇચ્છા છે, અને તે જ રીતે એક મોંઘી સાડી, દાગીનાની ખરીદી કરવી, વગેરે ઇચ્છાઓ છે.

આવક

આપણામાંના મોટાભાગના લોકો પાસે આપણી નોકરી, ધંધા, ખેતમજૂરી, પેન્શન વગેરે દ્વારા આવક પ્રાપ્ત કરતા હોઈએ છે. ઘણા લોકો તેમના રોકાણો પર વ્યાજની આવક પણ મેળવતા હોઈ શકે છે.

આવકનાં સ્રોત ગમે તે હોય, તમારા ખર્ચાઓને આવરી લેવા અને ભવિષ્ય માટે બચત કરવા તમારે તેનો ટ્રેક કેવી રીતે રાખવો અને તેનું સંચાલન કેવી રીતે કરવું તે જાણવાની જરૂર છે.

ખર્ચાઓ

જીવન જીવવા માટે પૈસાનો ખર્ચ થાય છે. તમારે ખોરાક, કપડાં, આવાસ, પરિવહન, સંદેશાવ્યવહાર અને અન્ય ઘણા જરૂરી ખર્ચ માટે પૈસા ચૂકવવાની જરૂર પડે છે. ત્યારબાદ રજાઓ, મનોરંજન, સંબંધીઓ માટે ભેટો અને આ પ્રકારની અન્ય બાબતો હોય છે. જો આપ આપના લક્ષ્યો સુધી પહોંચવા માંગો છો, તો આપે આપના ખર્ચાઓ સાથે બે વસ્તુઓ કરવી જોઈએ:

1. આપના ખર્ચાઓ કયા છે તે જાણો

2. બિનજરૂરી ખર્ચ કરવાનું ઓછું કરો.

આપના ખર્ચને નિયંત્રિત કરવા માટેનું પ્રથમ પગલું એ છે કે આપના દરરોજના ખર્ચની ધ્યાન રાખવાની ટેવ પાડવી જેથી આપ જાણશો કે આપ કેટલો ખર્ચ કરો છો અને આપના ખર્ચની વિગતો શું છે.

દરેક રસીદ
સાચવો.

દરેક ખર્ચાઓની
દૈનિક નોંધ કરો.

મહિનાના અંતે આપના
ખર્ચાઓનો સરવાળો કરો

ત્રણ મહિના સુધી આ
કરો

આપે કેટલો ખર્ચ કર્યો અને આપે શેના પર કેટલો ખર્ચ કર્યો તે જાણીને આપને આશ્ચર્ય થશે.

બજેટ બનાવવું

હવે જ્યારે આપ આપની આવક અને ખર્ચાઓ જાણો છો, તો આપે તેમને એક સાથે તુલના કરવાની જરૂર છે અને તેને બજેટ કહેવામાં આવે છે. બજેટ વિશે કંઈ મુશ્કેલ નથી. તે ફક્ત આવક અને ખર્ચાઓની તુલના છે.

શું આપની કુલ આવક અને કુલ ખર્ચ વચ્ચેનો તફાવત હકારાત્મક આંકડો છે કે નકારાત્મક આંકડો?

જો તે સકારાત્મક છે, તો આપની પાસે સરપ્લસ છે. અભિનંદન! વધારાના પૈસાથી જો આપને કોઈ દેવું અથવા લોન હોય તો તે ચૂકવી શકો છો. અન્યથા આપ આપની માસિક બચતની રકમ વધારી શકો છો અથવા ભવિષ્ય માટે રોકાણ કરી શકો છો.

જો તે નકારાત્મક છે, તો આપની ખોટ છે. આપના બજેટને સંતુલિત કરવા માટે આપે આપની આવક વધારવાની જરૂર છે. આપની ઇચ્છાઓને બદલે આપની જરૂરિયાતો શું છે તેના પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને આપના ખર્ચમાં ઘટાડો કરો.

બજેટ એ એક વખતની બાબત નથી. તેને કાર્યરત કરવા માટે, આપે તે નિયમિત કરવાની જરૂર છે. શરૂઆતમાં, આ સાપ્તાહિક કરો અને એકવાર આરામદાયક થયા પછી આપ માસિક કરી શકો છો.

બચત

પણ ભવિષ્ય આર્થિક રીતે સુરક્ષિત છે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે બચત એ એક અગત્યનું પગલું છે. આપની બચતની વૃદ્ધિ માટે શક્ય તેટલો વધુ સમય આપવા વહેલી શરૂઆત કરો.

ચકવૃદ્ધિની શક્તિ શું છે?

સરળ વ્યાજ સાથે, તમે ફક્ત મુદ્દલ (એટલે કે, તમે પ્રારંભિક રોકાણ કરેલ રકમ) પર જ કમાણી કરો છો; જ્યારે ચકવૃદ્ધિ સાથે, તમે મુદ્દલ પર તેમ જ અગાઉ મેળવેલ વ્યાજ પર પણ વ્યાજ મેળવો છો.

રૂ.100/- ની રકમ, 10% વ્યાજના દરે, 10 વર્ષ માટે રોકાણ કરો છો, તો આપ રૂ.100/- સરળ વ્યાજ સાથે અને રૂ.160/- ચકવૃદ્ધિ વ્યાજ સાથે કમાવો છો.

72 નો નિયમ:

72 નો નિયમ એ એક ઝડપી, ઉપયોગી સિદ્ધાંત છે કે જે વળતર માટે આપેલા વાર્ષિક દર મુજબ રોકાણ કરેલા પૈસાને બમણા કરવા માટે જરૂરી વર્ષોના અંદાજ મેળવવા માટે મોટા ભાગે ઉપયોગમાં લેવાય છે.

બમણા કરવા માટે વર્ષ = 72 / વ્યાજનો દર

9% વ્યાજના દરે રોકાણ કરાયેલ, રૂ.1000/- ની રકમ, 72/9 = 8 વર્ષમાં બમણી થશે

કેવી રીતે બચત કરવી?

હવે જ્યારે તમે નક્કી કર્યું છે કે તમે બચાવવા માંગો છો, તો તમે તેના વિશે કેવી રીતે જાણો છો?

નાણાકીય આયોજન

નાણાકીય નિર્ણયો આપણે આપણા જીવનમાં જે કરીએ છીએ તેનો આધાર બનાવે છે. નબળા વિચારોમાં લીધેલા વ્યક્તિગત નાણાકીય નિર્ણયો દેવાના ઋણ તરફ દોરી જઈ શકે છે, જ્યારે સારી રીતે વિચારેલા આર્થિક નિર્ણયો નાણાકીય સુખાકારી તરફ દોરી જઈ શકે છે. તેથી જ આર્થિક સુખાકારી માટે નાણાકીય આયોજન મહત્વપૂર્ણ છે.

આપણામાંના ઘણા એવું વિચારે છે કે નાણાકીય આયોજન એ ફક્ત નિવૃત્તિ/વૃદ્ધાવસ્થા માટેના રોકાણ વિશે હોય છે. તે તો છે જ - પરંતુ તેનાથી પણ ઘણું બધું વધુ હોય છે.

બલે આપ કોલેજના ગ્રેજ્યુએટ, એક યુવાન વ્યક્તિ, ગૃહિણી અથવા સિનિયર વ્યક્તિ હોવ, આર્થિક આયોજન એ છે કે જે આપ આપના લક્ષ્યોને હાંસલ કરવાનું સુનિશ્ચિત કરવા માટે આપ આગળ કેવી રીતે વિચારો છો.

3 પ્રશ્નોના જવાબો આપીને આપની નાણાકીય આયોજનની શરૂઆત કરો:

અત્યારે કું ક્યાં છું?

કું ક્યાં જવા માંગું છું?

કું અહીંથી ત્યાં કેવી રીતે પહોંચી શકું?

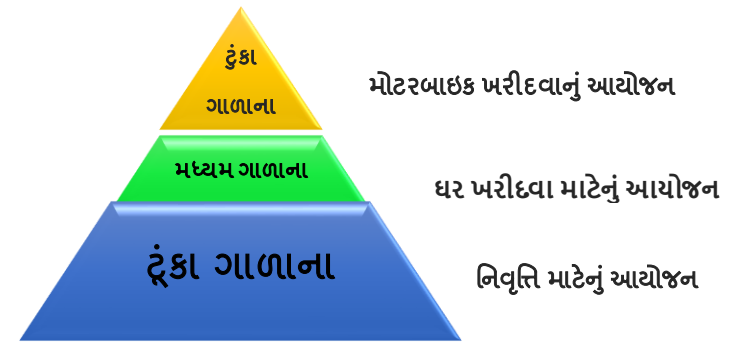

નાણાકીય આયોજન તમને આમાં મદદ કરી શકે છે:

- ભવિષ્ય માટેના આપના લક્ષ્યોની સાથે સાથે આજની જરૂરિયાતોનું સંતુલન કરો
- આપના નાણાકીય સંસાધનોનો શ્રેષ્ઠ ઉપયોગ કરો
- આપના સંજોગો અને જરૂરિયાતોમાં પરિવર્તન લાવો.
- આપના લક્ષ્યોને પ્રાપ્ત કરવા માટે પૈસાની બચત કરો
- અણધારી કટોકટીઓ માટે તૈયાર રહો
- આપના માટે જે સૌથી અગત્યનું છે તેને સુરક્ષિત કરો
- નિવૃત્તિ માટે તૈયારી કરો
- આપના પરિવાર માટે કંઈક બચાવો
- આપના કરવેરાની વ્યવસ્થા કરો
- દિશા અને સુરક્ષાની સમજ સાથે તમારું જીવન જીવો

નાણાકીય લક્ષ્ય નિર્ધારિત કરવા

નાણાકીય આયોજનમાં સૌથી મહત્વપૂર્ણ પગલું એ લક્ષ્ય નિર્ધારિત કરવાનું છે. ટૂંકા, મધ્યમ અને લાંબા ગાળાના નાણાકીય લક્ષ્યો નક્કી કરવા જરૂરી છે.

સ્માર્ટ લક્ષ્ય નિર્ધારીત કરવા

જો આપે ક્યાંક જવું હોય, તો તમને રસ્તાની ખબર હોવી જરૂરી છે. તે જ વસ્તુ આપના પૈસા માટે છે. આપના પૈસાનું યોગ્ય સંચાલન કરવા માટે, આપે જાણવાની જરૂર છે કે તમને શું જોઈએ છે. ટૂંકા, મધ્યમ અને લાંબા ગાળાના નાણાકીય લક્ષ્યો નક્કી કરવા મહત્વપૂર્ણ છે.

ઉદાહરણ તરીકે, "મોટરબાઈક માટે બચત" એ અસ્પષ્ટ અને નક્કી કરવા માટે મુશ્કેલ છે. આપ કેવી રીતે જાણશો કે આપ પ્રગતિ કરી રહ્યાં છો અથવા તે પ્રાપ્ત કરશો? બીજી બાજુ, "10 મહિનાની અંદર 100 CC મોટરબાઈક માટે 50000 રૂપિયા બચાવવા" તે સ્માર્ટ છે. તે સ્પષ્ટ છે - આપ શા માટે બચત કરી રહ્યાં છો તે આપ બરાબર જાણો છો. તે નક્કી કરી શકાય તેવું છે - આપ જાણો છો કે આપને કેટલા પૈસાની જરૂર પડશે. તે પ્રાપ્ત કરી શકાય તેવું અને વાસ્તવિક છે - આપ નાના પગલા (જેમ કે મહિને 5000 રૂપિયાની બચત) માં જરૂરી કુલ રકમ વિભાજીત કરી શકો છો, જે કરવાનું સરળ રહેશે. અને તેના સમયનું બંધન આપે 10 મહિનાની અંતિમ તારીખ નિર્ધારીત કરી છે.

બચત:

તમારું ભવિષ્ય આર્થિક રીતે સુરક્ષિત છે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે બચત એ એક અગત્યનું પગલું છે. તે આપને આપના નાણાકીય લક્ષ્યોને પૂરા કરવામાં અને આપના પોતાના ભવિષ્ય માટે પ્રદાન કરવામાં મદદ કરશે.

બચત શું છે?

બચતને નીચે પ્રમાણે જોવી એ એક સારો પ્રયાસ હશે:

✗ બચત = આવક - ખર્ચ

✓ ખર્ચ = આવક - બચત

આપે કંઈપણ ખર્ચતા પહેલાં આપની આવકનો એક ભાગ અલગ રાખવો જોઈએ.

બચત શા માટે?

બચત વિના, જ્યારે આપ કોઈ વસ્તુ ખરીદવા માંગો છો, ત્યારે આપે પૈસા ઉધાર લેવા પડશે. ઉધાર લેવું એ ખર્ચાળ છે, કારણ કે આપે ફક્ત ઉધાર જ નથી ચૂકવવાનું; તમારે વ્યાજ પણ ચૂકવવું પડે છે, જેનો ઘણીવાર ઉંચો માસિક દર હોય છે. બચત કરવાથી આપ પૈસા ઉધાર લઈને ચૂકવવા પડતા વ્યાજને ટાળે છે.

કેવી રીતે બચત કરવી?

હવે જ્યારે આપે નક્કી કર્યું છે કે આપ બચત કરવા માંગો છો, તો આપ તે વિશે કેવી રીતે કરશો? આ બાબતો ધ્યાનમાં રાખો:

આપની બચત અને ખર્ચ માટે કોઈ આયોજન બનાવો. બિનજરૂરી ખર્ચ ઓછો કરો અને આપની બચત અલગ ખાતામાં મૂકો. આપની જરૂરી વસ્તુઓ માટે ખર્ચ કરો, પરંતુ સમજદારીપૂર્વક.

સામાન્ય રીતે આપની બચત શરૂ કરતા પહેલાં કોઈપણ વધુ વ્યાજવાળા દેવા ચૂકવી દેવા હિતાવહ છે, કારણ કે તેમાં બચતના આયોજનથી આપ કમાઈ શકો છો તેના કરતા સામાન્ય રીતે વધુ ખર્ચ થાય છે. પહેલાં આ દેવાની ચૂકવણી કરો અને ત્યારબાદ નિયમિત રૂપે પૈસા બચત ખાતામાં મૂકો.

સૌથી પહેલાં તમારી પોતાની ચૂકવણી કરો. કંઈપણ અન્ય ખર્ચ કરતા પહેલાં આપની આવકમાંથી પૈસા એક બાજુ બચત માટે કાઢો. બચત પછી જે બાકી રહે છે તેનો ઉપયોગ વસ્તુઓ પર ખર્ચ કરવા માટે કરો. ઉપરાંત, જો આપની આવક વધે છે, તો વધારાની આવકમાંથી થોડું (તેમાંનું મોટાભાગનું, જો આપ કરી શકો તો) આપની બચતમાં મૂકો. વધારાના પૈસા ખર્ચવાની ટેવ પડે તે પહેલાં આમ કરવાનું સરળ રહેશે.

તમારી બચત માટે નિયમિત યોગદાન આપો. તેને સરળ બનાવવા માટે, આપના બચત ખાતામાં ઓટોમેટિક મન્યલી ટ્રાન્સફર નક્કી કરો

આપની બચત મહત્તમ કરવા માટે કર લાભ યોજનાઓનો ઉપયોગ કરો. આપે આપની બચત પર ચૂકવેલા કરને ઘટાડવાનો ઇ.પી.એફ., પી.પી.એફ., એન.એસ.સી., ઇ.એલ.એસ., એસ.એસ.વાય., એન.પી.એસ. જેવી યોજનાઓ સારો રસ્તો છે.

બચત ક્યાં કરવી?

આપ જાણો છો કે આપ દર મહિને ઓછામાં ઓછી થોડી બચત કરી શકો છો. તેમને સુરક્ષિત રાખવા માટે આપે આપની બચત સાથે શું કરવું જોઈએ? ત્યાં ઘણા બધા વિકલ્પો છે. તે કોઈ બેંકમાં બચત ખાતાની જેમ જ સરળ હોઈ શકે છે. તે રિકરિંગ અથવા ફિક્સ ડિપોઝિટ અથવા પોસ્ટ ઓફિસ બચત યોજનાઓ હોઈ શકે છે.

બચત કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો:

- સુનિશ્ચિત કરો કે આપની બચત વૈવિધ્યપૂર્ણ સાધનોમાં રોકાણ કરવામાં આવી છે (રોકાણ પરના મોડ્યુલનો સંદર્ભ લો).
- કેટલોક હિસ્સો ચલ સંપત્તિમાં હોવો જોઈએ જેથી આપ જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે પૈસા પાછા ખેંચી શકો.
- આપના પૈસા એવા સાધનોમાં ન મૂકો જે ખૂબ જોખમી/અનિયંત્રિત હોય, તો આપ તે બધું ગુમાવી શકો છો !!!

ભારતમાં બેંકિંગ

પરંપરાગત કમર્શિયલ બેંકો

જાહેર ક્ષેત્રની બેંકો: સરકાર જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોમાં બહુમતી હિસ્સો ધરાવે છે. ભારતમાં રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકો અને પ્રાદેશિક ગ્રામીણ બેંકો આ કેટેગરીમાં આવે છે. ઉદાહરણ: એસબીઆઈ, બીઓબી, પીએનબી વગેરે.

ખાનગી ક્ષેત્રની બેંકો: ખાનગી ક્ષેત્રની બેંકોમાં ખાનગી શેરધારકો બહુમતી હિસ્સો ધરાવે છે. ભારતીય રિઝર્વ બેંક તમામ નિયમો અને કાયદાઓ અમલમાં મૂકે છે. ઉદાહરણ: એચડીએફસી બેંક, આઈસીઆઈસીઆઈ બેંક, એક્સિસ બેંક વગેરે.

પ્રાદેશિક ગ્રામીણ બેંકો: આ બેંકોની સ્થાપના મુખ્યત્વે સમાજના નબળા વર્ગ જેવા કે સીમાંત ખેડૂતો, મજૂરો, નાના ઉદ્યોગો, વગેરેને ટેકો આપવા માટે કરવામાં આવી હતી, તેઓ મુખ્યત્વે જુદા જુદા રાજ્યોમાં પ્રાદેશિક સ્તરે કાર્યરત હોય છે.

સહકારી બેંકો

સહકારી બેંકો: ભારતમાં મુખ્યત્વે કૃષિ ક્ષેત્રે ધિરાણના પ્રવાહને નક્કી કરવા માટે ગ્રામીણ સહકારી ક્રેડિટ પ્રણાલી ફરજિયાત છે. તે ગ્રામ્ય કક્ષાએ પ્રાથમિક કૃષિ ધિરાણ મંડળીઓ, જિલ્લા કક્ષાએ કેન્દ્રિય સહકારી બેંકો અને રાજ્ય કક્ષાએ રાજ્ય સહકારી બેંકો સાથે ત્રિસ્તરીય પ્રણાલી ચલાવે છે.

અર્બન કોઓપરેટિવ બેંકો (UCBs) શહેરી અને અર્ધ-શહેરી વિસ્તારોમાં ગ્રાહકોની આર્થિક જરૂરિયાતો પૂરી કરે છે.

નવા બેંકિંગ મોડલ્સ

પેમેન્ટ બેંકો: આ બેંકો મર્યાદિત થાપણ સ્વીકારી શકે છે, જે હાલમાં ગ્રાહક ઈઈ રૂ.100,000 સુધી મર્યાદિત છે અને તેમાં આગળ વધારો થઈ શકે છે. અને તેમાં આગળ વધારો થઈ શકે છે. પેમેન્ટ બેંકો એટીએમ કાર્ડ્સ, ડેબિટ કાર્ડ્સ, નેટ-બેંકિંગ અને મોબાઇલ-બેંકિંગ જેવી સેવાઓ જારી કરી શકે છે. ઉદાહરણ: ભારતીય પોસ્ટ પેમેન્ટ બેંક (IPPB)

સ્મોલ ફાઇનાન્સ બેંકો: થાપણો અને મૂળભૂત ધિરાણની સ્વીકૃતિની મૂળભૂત બેંકિંગ સેવા પ્રદાન કરે છે. આની પાછળનો ઉદ્દેશ્ય અન્ય બેંકો દ્વારા સેવા આપવામાં ન આવતા અર્થવ્યવસ્થાના વિભાગો જેવા કે નાના વેપારી એકમો, નાના અને સીમાંત ખેડૂત, સૂક્ષ્મ અને નાના ઉદ્યોગો અને અસંગઠિત ક્ષેત્રની સંસ્થાઓને આર્થિક સમાવેશ પ્રદાન કરવાનો છે.

ડેવલપમેન્ટ ફાઇનાન્સ સંસ્થાઓ (DFI)

ડેવલપમેન્ટ ફાઇનાન્સ સંસ્થા (DFI), જેને ડેવલપમેન્ટ બેંક તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે તે એક નાણાકીય સંસ્થા છે જે આર્થિક વિકાસ પ્રોજેક્ટ્સ માટે બિન-વ્યાપારી ધોરણે જોખમ મૂડી પ્રદાન કરે છે. ઉદાહરણ: સ્મોલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ ડેવલપમેન્ટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા (SIDBI), નેશનલ બેંક ફોર એગ્રિકલ્ચરલ એન્ડ રૂરલ ડેવલપમેન્ટ (નાબાર્ડ), નેશનલ ઇન્ટિગ્રેટેડ બેંક (NHB), વગેરે.

માઇક્રો ફાઇનાન્સ સંસ્થા (MFI)

તે સંસ્થાઓ કે જેમની મુખ્ય કામગીરી તરીકે માઇક્રોફાઇનાન્સ હોય છે, તે માઇક્રો ફાઇનાન્સ સંસ્થા તરીકે ઓળખાય છે. આ સંસ્થાઓ માત્ર માઇક્રો ક્રેડિટ જ નથી આપતી, પરંતુ તે વીમા, નાણાં અને નાણાકીય સેવાઓ જેવી કે વ્યક્તિગત સલાહ, તાલીમ અને માઇક્રો-વ્યવસાય શરૂ કરવા માટેની સહાય જેવી અન્ય નાણાકીય સેવાઓની પણ જોગવાઈ કરે છે.

બેંક એક નાણાકીય સંસ્થા છે જે લોકો પાસેથી થાપણો સ્વીકારે છે અને ક્રેડિટ બનાવે છે. ભારતમાં બેંકિંગ ક્ષેત્રનું નિયમન ભારતીય રિઝર્વ બેંક (આરબીઆઈ) દ્વારા થાય છે.

ચાલો આપણે વિવિધ પ્રકારની બેંક થાપણોને સંક્ષિપ્તમાં સમજીએ: -

બચત ખાતું (ડિમાન્ડ ડિપોઝિટ)

બચત ખાતું ટૂંકા ગાળાની બચત માટેના હાથવગું સાધન છે. આપ કોઈપણ બેંકમાં બચત ખાતામાં પૈસા જમા કરી શકો છો. આ આપની બચત સુરક્ષિત રાખશે અને થોડું વ્યાજ આપશે. જ્યારે પણ આપને જરૂર હોય ત્યારે આપ આપના પૈસા લઈ શકો છો.

રિકરિંગ થાપણો (ટાઇમ ડિપોઝિટ)

જો આપ કાર ખરીદવા જેવા કોઈ વિશેષ પ્રસંગો માટે સમયાંતરે બચત કરીને ફંડ બનાવવા માંગતા હો, તો આરડી તરીકે પ્રચલિત રિકરિંગ થાપણો શ્રેષ્ઠ છે. આ એવા લોકો માટે સુવ્યવસ્થિત છે કે જેમની પાસે મોટી માત્રામાં બચત નથી, પરંતુ દર મહિને થોડી રકમ બચાવવા માટે તૈયાર છે. આમાં કોઈ ઉપાડની પરવાનગી હોતી નથી.

ફિક્સ થાપણો (ટાઇમ ડિપોઝિટ)

સામાન્ય રીતે એકઠી તરીકે ઓળખાય છે આ તે છે જ્યાં તમે નિશ્ચિત અવધિ માટે રકમ જમા કરી શકો છો. થાપણકર્તાને ફિક્સ થાપણની રસીદ આપવામાં આવે છે, જે થાપણકર્તાએ પરિપક્વતા સમયે રજૂ કરવાની હોય છે. ઉપાડની પરવાનગી નથી, જો કે, જરૂરિયાતની સ્થિતિમાં, થાપણકર્તા ઇંડ ભરીને ફિક્સ ડિપોઝિટ ખાતું બંધ કરવાનું કહી શકે છે.

થાપણ વીમો

ડિપોઝિટ વીમો અને ક્રેડિટ ગેરંટી કોર્પોરેશન (DICGC) તમામ થાપણો જેવી કે બચત, ફિક્સ, કરન્ટ, રિકરિંગ, વગેરેનો વીમો લે છે. બેંકમાં પ્રત્યેક થાપણકર્તાને, થાપણકર્તા દ્વારા મુકાયેલ મુદ્દલ અને વ્યાજની રકમ એમ બંને માટે મહત્તમ રૂ.5,00,000 સુધીનો વીમો આપવામાં આવે છે.

નેશનલ મિશન ફોર ફાઇનાન્શિયલ ઇન્ક્લુઝન અંતર્ગત "વડા પ્રધાન જન-ધન યોજના (PMJDY)" 28 ઓગષ્ટ 2014 ના રોજ શરૂઆતમાં 4 વર્ષ (બે તબક્કામાં) માટે શરૂ કરવામાં આવી હતી. તે દરેક પરિવાર, નાણાકીય સાક્ષરતા, ધિરાણ, વીમા અને પેન્શન માટે સગવડ તા માટે ઓછામાં ઓછા એક મૂળભૂત બેંકિંગ ખાતા સાથેની બેંકિંગ સુવિધાઓની સાર્વત્રિક સ્વવડને ધ્યાનમાં લે છે.

નીચે મુજબના સુધારા સાથે "દરેક પરિવાર" માંથી "દરેક વયસ્કો" ના ખાતા ખોલવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાના બદલાવ સાથે, સરકારે 28.8.2018 થી આગળ વ્યાપક પીએમજેડીવાય કાર્યક્રમ વિસ્તૃત કરવાનો નિર્ણય લીધો છે:

- અત્યારની ઓવર ડ્રાફ્ટ (OD) ની સીમા રૂ.5,00,000 થી વધારીને રૂ.10,000 કરવામાં આવી છે.
- સક્રિય પીએમજેડીવાય એકાઉન્ટ્સ માટે રૂ.2,000 સુધીના OD નો લાભ મેળવવા માટે કોઈ શરતો જોડાયેલ નથી.
- ઓડી(OD) સુવિધા મેળવવા માટેની વયમર્યાદા 18-60 વર્ષથી વધારીને 18-65 વર્ષ કરવામાં આવી છે.
- 28.8.2018 પછી નવા ખુલેલા પીએમજેડીવાય ખાતામાં નવા રૂપે કાર્ડ ધારકો માટે આકસ્મિક વીમા આવરણ હાલના રૂ.1 લાખથી વધારીને રૂ. 2 લાખ રૂપિયા વધારવામાં આવ્યું છે.

વધુ માહિતી માટે મુલાકાત લો: <https://pmjdy.gov.in/>

નોન-બેંકિંગ ફાઇનાન્સિયલ કંપની (NBFC): નોન-બેંકિંગ સંસ્થાઓ, RBI દ્વારા નિયમન કરાયેલ કંપની અધિનિયમ 1956/2013 હેઠળ નોંધાયેલ કંપની. NBFC એ લોન અને એડવાન્સિસ, સિક્યોરિટીઝના સંપાદન, લીઝિંગ બિઝનેસ, હાયર-પરીદી, વીમા વ્યવસાય, ચિટ બિઝનેસ વગેરેના વ્યવસાયમાં રોકાયેલ છે. તેઓ સામાન્ય રીતે ડિમાન્ડ ડિપોઝિટ સ્વીકારી શકતા નથી, અને ચુકવણી અને સમાધાન પ્રણાલીનો ભાગ બની શકતા નથી, કારણ કે તે બેંકોથી અલગ છે.

વ્યાપાર સંવાદાતા (BC): બેંકોના એજન્ટો તરીકે કામ કરવા માટે સ્થાનિક વ્યક્તિગત વ્યક્તિઓ અને અન્યોને BC તરીકે નિમણૂક કરવા માટે બેંકોને મંજૂરી આપવામાં આવી છે. BC એ ઇન્ફર્મેશન એન્ડ કમ્યુનિકેશન ટેકનોલોજી (ICT) આધારિત ઉપકરણોનો ઉપયોગ કરે છે જેમ કે હેન્ડહેલ્ડ મશીનો, સ્માર્ટકાર્ડ આધારિત ઉપકરણો, મોબાઇલ ફોન્સ, વગેરે. BC આપણા દરવાજા પર બેંકિંગ સેવા પૂરી પાડવાની એક રીત છે કારણ કે બેંકની શાખા આપણા ક્ષેત્રથી ખૂબ દૂર હોય છે.

કેડિટ અને દેવું સંચાલન

ઘણા લોકોને ઘર, કાર અથવા બાળકોના શિક્ષણ માટે પૈસાનું ઋણ લેવાની જરૂર પડે છે. આને કેડિટ કહેવામાં આવે છે. નાણાકીય નિષ્ણાતો હંમેશાં સારા ઋણ અને ખરાબ ઋણ વચ્ચે તફાવત કરે છે. સાટું ઋણ એ એવી કોઈ વસ્તુનું રોકાણ છે જે મૂલ્ય બનાવે છે અથવા લાંબા ગાળે વધુ સંપત્તિ ઉત્પન્ન કરે છે. ખરાબ ઋણ એ કંઈક ખરીદવા માટે લેવામાં આવેલું ઋણ છે જે મૂલ્યમાં તરત જ નીચે જાય છે.

ડેબિટ કાર્ડ વિરુદ્ધ કેડિટ કાર્ડ

ડેબિટ સાથે ચુકવણી એ રોકડ ખર્ચ કરવા જેવું છે

તમે કેટલો ખર્ચ કરી શકો છો?

તમે માત્ર નેટવર્ક જ રકમ ખર્ચ કરી શકો છો જે તમારા ખાતામાં છે.

કેડિટ સાથે ચુકવણી એ પૈસા ઉધાર લેવા જેવું છે

તમારી પાસે સમય સાથે વ્યાજ સાથે તમારી સિલક ચૂકવવાનો વિકલ્પ છે.

તમે તમારી ક્રેડિટ સીમા સુધી ખર્ચ કરી શકો છો.

દેવું ટાળો

દૈનિક ખર્ચને ટ્રેક કરો

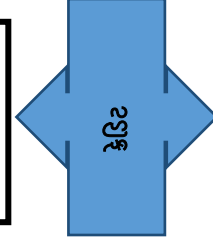
રોકડ સાથે ખર્ચ

કેડિટ બનાવો

પુસ્કારો મેલવવાનું કરો

ખરીદી સુરક્ષા મેળવો

ટૂંકા ગાળાની કેડિટ
ઉદાહરણ: કાર્યકારી મૂડી, કેડિટ કાર્ડ

મધ્યમ/લાંબા ગાળાની કેડિટ
ઉદાહરણ: હાઉસિંગ લોન, ઔદ્યોગિક લોન

કિસાન કેડિટ કાર્ડ (KCC)

- ભારતીય રિઝર્વ બેંક અને નાબાર્ડ દ્વારા મળીને KCCની વિભાવના શરૂ કરવામાં આવી હતી જેથી ખેડૂતોને સરળતાથી સુલભ રોકડ કેડિટ સુવિધાઓ મળી રહે તે માટે સહાય કરી શકાય.
- ખેડૂતો KCC નો ઉપયોગ ખેતીવાડીના ઇનપુટ્સ જેવા કે બીજ, ખાતરો અને જંતુનાશક દવાઓ વગેરેની ખરીદી માટે સરળતાથી કરી શકે છે. KCC પાકના વાવેતર માટે ટૂંકા ગાળાની અને સમયસર ધિરાણ આવશ્યકતાઓમાં સહાય કરે છે.

ચેક

ચેક એ એક દસ્તાવેજ છે જે બેંક ખાતામાંથી પૈસા ચૂકવવાનો હૂકમ આપે છે.

સરકારી ધિરાણ યોજનાઓના ઉદાહરણો

વિદ્યાલક્ષ્મી પોર્ટલ દ્વારા શૈક્ષણિક લોન

- ❖ શૈક્ષણિક લોન મેળવવાની સરળ અને અસરકારક પ્રણાલી છે જેથી કોઈ પણ વિદ્યાર્થી બંડોળના અભાવને કારણે તેના શિક્ષણને અધવચ્ચે છોડશે નહીં
- ❖ વિદ્યાર્થીઓ માટે સામાન્ય શિક્ષણ લોન અરજીપત્રક ઉપલબ્ધ છે. મુલાકાત લો: www.vidyalakshmi.co.in

પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના (PMAY)

- ❖ ઓછી આવક જૂથ/આર્થિક નબળા વિભાગ અને મધ્યમ આવક જૂથ માટે કેડિટ લિંક સબસિડી યોજના.
- ❖ જ્યારે વ્યક્તિઓ પોતાનું પ્રથમ મકાન ખરીદતા હોય અથવા તે એક નવું મકાન છે ત્યારે તે સબસિડી મેળવવા માટે લાયક છે મુલાકાત લો: <https://pmaymis.gov.in>

પ્રધાનમંત્રી મુદ્રા યોજના (PMMY)

- ❖ સરકારી યોજના જે નાના અને મધ્યમ ઉદ્યોગોના માલિકો અથવા ઉદ્યોગસાહસિકને વ્યવસાય લોન આપે છે
- ❖ લોન ઓફર કરે છે: પ્રાપ્ત કરેલી લોનની રકમના આધારે શિશુ, કિશોર અને તરૂણ
- ❖ આવશ્યક મુખ્ય દસ્તાવેજો : ઓળખનો પુરાવો, ખરીદેલી વસ્તુઓનું અવતરણ અને શ્રેણી પ્રમાણપત્રો મુલાકાત લો: <https://www.mudra.org.in>

પ્રકરણ ૩

ડિજિટલ ચુકવણીઓ

ડિજિટલ ચુકવણીઓ તે ચુકવણીઓ છે જેમાં ચુકવણી કરનાર અને ચુકવણી મેળવનાર બંને પૈસા મોકલવા અને પ્રાપ્ત કરવા માટે ઇલેક્ટ્રોનિક પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરે છે.

ડિજિટલ ચુકવણીઓના ફાયદા

- ઝડપી, સરળ અને અનુકૂળ.
- કિફાયત અને ઓછી ટ્રાંઝેક્શન ફી
- વ્યવહારોના ડિજિટલ રેકોર્ડ પુરા પાડે છે, જેથી ગ્રાહકો ટ્રેક કરી શકે છે.
- કોઈપણ પ્રકારની ચુકવણી માટે વન સ્ટોપ સમાધાન આપે છે.

ડિજિટલ ચુકવણીનું આ કરો અને આ ન કરો

આ કરો	આ ન કરો
તમારા મોબાઇલ અને કમ્પ્યુટર માટે પાસવર્ડનો ઉપયોગ કરો જેથી કરીને કોઈ પણ આપની પ્રણાલીનો ઉપયોગ ન કરી શકે.	ફોન પર આપના મોબાઇલ બેન્કિંગ લોગિન અને પાસવર્ડને ક્યારેય સાચવશો નહીં. ક્યાં તો તે યાદ રાખો અથવા તેને બીજે ક્યાંક લખી રાખો.
હંમેશાં આપની બેંકની સુરક્ષિત ઇન્ટરનેટ બેન્કિંગ સાઇટની નિયમિત મુલાકાત લો	આપના ફોન પર મોબાઇલ બેન્કિંગ એપ્લિકેશનમાં લોગિન કરેલો અને ધ્યાન વિના ક્યારેય છોડશો નહીં.
આપ આપના વ્યવહારને પૂર્ણ કર્યા પછી તરત જ આપના ઇન્ટરનેટ બેન્કિંગમાંથી લોગઆઉટ કરો	મોબાઇલ દ્વારા આર્થિક વ્યવહારો કરતી વખતે આપના ફોનને ક્યારેય ધ્યાન વિના ન રાખો
જો આપને આપના ખાતામાં અનધિકૃત વ્યવહારો થવાની શંકા છે, તો તરત જ તેની બેંકમાં જાણ કરો	ક્યારેય અવિશ્વસનીય અને શંકાસ્પદ સ્ત્રોતોમાંથી એપ્લિકેશનો ડાઉનલોડ કરશો નહીં

ડિજિટલ ચુકવણી પદ્ધતિઓ

રોકડ રહિત વ્યવહારોને પ્રોત્સાહિત કરવા અને ભારતને લેસ-કેશ સોસાયટીમાં રૂપાંતરિત કરવાના ભાગ રૂપે, ડિજિટલ ચુકવણીના વિવિધ પ્રકારો ઉપલબ્ધ છે.

(સ્ત્રોત: www.cashlessindia.gov.in)

બેંકિંગ કાર્ડ્સ 	બેંક પ્રિપેઇડ કાર્ડ્સ
ઇન્ટરનેટ બેંકિંગ 	પોઇન્ટ ઓફ સેલ્સ
મોબાઇલ બેંકિંગ 	અનસ્ટ્રક્ચર્ડ સપ્લિમેન્ટરી સર્વિસ ડેટા (USSD)
માઇક્રો એટીએમ 	આધાર સક્ષમ ચુકવણી પ્રણાલી (AEPS)
મોબાઇલ વોલેટ્સ 	યુનિફાઇડ પેમેન્ટ ઇન્ટરફેસ (UPI)

ઇન્ટરનેટ બેંકિંગ

ઇન્ટરનેટ બેંકિંગ, જેને ઓનલાઇન બેંકિંગ, ઇ-બેંકિંગ અથવા વર્ચ્યુઅલ બેંકિંગ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, તે ઇલેક્ટ્રોનિક ચુકવણી પ્રણાલી છે કે જે બેંક અથવા અન્ય નાણાકીય સંસ્થાના ગ્રાહકોને નાણાકીય સંસ્થાની વેબસાઇટ દ્વારા વિવિધ આર્થિક વ્યવહારો કરવા સક્ષમ બનાવે છે. વ્યવહારોનો પ્રકાર છે:

નેશનલ ઇલેક્ટ્રોનિક ડ્રાન્સફર (NEFT)

લાભાર્થીના ખાતા નંબર અને આઈએફએસસી (ઇન્ડિયન ફાઇનાન્સિયલ સિસ્ટમ કોડ) નો ઉપયોગ કરીને એક બેંક ખાતામાંથી અન્ય બેંકના અલગ ખાતામાં નાણાં સ્થાનાંતરણ કરો.

રીઅલ ટાઇમ ગ્રોસ સેટલમેન્ટ (RTGS)

લાભાર્થીના ખાતા નંબર અને IFSC (આઈએફએસસી) કોડનો ઉપયોગ કરીને ખુબ વધારે મૂલ્યના વ્યવહારોની સુવિધા માટે રીઅલ ટાઇમના આધારે એક બેંક એકાઉન્ટથી બીજી બેંકના અલગ ખાતામાં ભંડોળનું સ્થાનાંતરણ.
ન્યૂનતમ સીમા: 2 લાખ મહત્તમ સીમા: કોઈ સીમા નહીં

ઇમીડિએટ પેમેન્ટ સર્વિસ (IMPS)

એક બેંક ખાતામાંથી બીજામાં ઇનસ્ટન્ટ ડ્રાન્સફરની સુવિધાથી નાણાંનું સ્થાનાંતરણ.
મોબાઇલ દ્વારા ડ્રાન્સફર કરવા માટે, બેંક દ્વારા જારી કરાયેલ મોબાઇલ મની આઇડેન્ટિફાયર (MMID) જરૂરી છે. લાભકર્તાના ખાતા નંબર અને IFSC કોડનો ઉપયોગ કરીને પણ સ્થાનાંતરણ કરી શકાય છે.

IMPS, NEFT અને RTGS દરેક સમયે ઉપલબ્ધ હોય છે.

મોબાઇલ બેંકિંગ

મોબાઇલ બેંકિંગ એ કોઈ બેંક અથવા અન્ય નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવતી સેવા છે જે તેના ગ્રાહકોને મોબાઇલ ફોન અથવા ટેબ્લેટ જેવા મોબાઇલ ઉપકરણનો ઉપયોગ કરીને દૂરથી વિવિધ પ્રકારના નાણાકીય વ્યવહારો કરવાની મંજૂરી આપે છે.

મોબાઇલ વોલેટ

મોબાઇલ વોલેટ એ ડિજિટલ ફોર્મેટમાં રોકડ રાખવાની રીત છે. તેમાં પૈસા ભરવા માટે કોઈ વ્યક્તિના ખાતાને ડિજિટલ વોલેટથી લિંક કરવું આવશ્યક છે. મોટાભાગની બેંકોમાં તેમના ઇ-વોલેટ હોય છે અને કેટલીક ખાનગી કંપનીઓમાં હોય છે. દા.ત. પેટીએમ, ફ્રીચાર્જ, મોબિકવિક, ઓક્સિજન, એરટેલ મની, વગેરે.

વેચાણ બિંદુ

વેચાણ બિંદુ એક સ્થળ એટલે કે (PoS), જ્યાં વેચાણ કરવામાં આવે છે. મેકો લેવલ પર, PoS એ મોલ, બજારો અથવા શહેર હોઈ શકે છે. માઇક્રો લેવલ પર, ચૂટક વિકેતાઓ એ વિસ્તારના PoS ગણવામાં આવે છે જ્યાં ગ્રાહક વ્યવહાર પૂર્ણ કરે છે, જેમ કે ચેકઆઉટ કાઉન્ટર. તે ખરીદીના બિંદુ તરીકે પણ ઓળખાય છે.

માઇક્રો એટીએમ્સ

માઇક્રો ATMનો અર્થ એ એક ઉપકરણ છે જેનો ઉપયોગ મૂળભૂત બેંકિંગ સેવાઓ પહોંચાડવા માટે વ્યાપાર સંવાદદાતા (BC) દ્વારા કરવામાં આવે છે. આ પ્લેટફોર્મ, વ્યવસાયિક સંવાદદાતાઓ (જે સ્થાનિક છૂટક દુકાનના માલિક હોઈ શકે છે અને 'માઇક્રો ATM' તરીકે કામ કરશે)ને ત્વરિત લેવડદેવડ કરવા માટે સક્ષમ કરશે.

આધાર સક્ષમ ચુકવણી પ્રણાલી (AEPS)

AEPS એ બેંકની આગેવાનીવાળું મોડલ છે કે જે આધાર પ્રમાણીકરણનો ઉપયોગ કરીને કોઈપણ બેંકના વ્યવહાર સંવાદદાતા (BC)/બેંક મિત્ર દ્વારા PoS (પોઇન્ટ ઓફ સેલ્સ/માઇક્રો ATM) પર ઓનલાઇન ઇન્ટરઓપરેબલ આર્થિક વ્યવહારને મંજૂરી આપે છે.

અનસ્ટ્રક્ચર્ડ સ્પ્લિમેન્ટ્રી સર્વિસ ડેટા (USSD)

નવીન ચુકવણી સેવા *99# અનસ્ટ્રક્ચર્ડ સ્પ્લિમેન્ટ્રી સર્વિસ ડેટા (USSD) ચેનલ પર કાર્ય કરે છે. આ સેવા મૂળભૂત સુવિધાયુક્ત મોબાઇલ ફોનનો ઉપયોગ કરીને મોબાઇલ બેંકિંગ વ્યવહારોની મંજૂરી આપે છે, USSD આધારિત મોબાઇલ બેંકિંગનો ઉપયોગ કરવા માટે મોબાઇલ ઇન્ટરનેટ ડેટા સુવિધાની જરૂર નથી. મુખ્ય ધારાની બેંકિંગ સેવાઓમાં નાણાકીય સમાવિષ્ટ અને અન્ડરબેંક સોસાયટીને સમાવિષ્ટ કરવાની કલ્પના કરવામાં આવી છે.

યુનિફાઇડ પેમેન્ટ્સ ઇન્ટરફેસ (UPI)

એક એવી પ્રણાલી જે બહુવિધ બેંક ખાતાઓને એક જ મોબાઇલ એપ્લિકેશનમાં (કોઈપણ સહભાગી બેંકની), ઘણી બેંકિંગ સુવિધાઓ, સીમલેસ ફંડ ઝૂટીંગ અને વેપારી ચુકવણીઓને એક જ જગ્યાએ સક્ષમ કરી આપે છે.

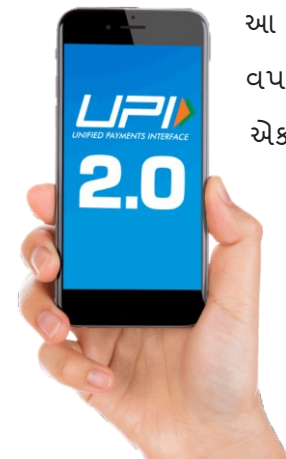
આ પ્રણાલીમાં, કોઈપણ સ્માર્ટ ફોન દ્વારા VPA (વર્ચ્યુઅલ પેમેન્ટ એડ્રેસ) નો ઉપયોગ કરીને રીઅલ ટાઇમના આધારે 24 x 7 સ્થાનાંતરણની સુવિધા આપી શકાય છે. દરેકે UPI સક્ષમ બેંક એપ્લિકેશન ડાઉનલોડ કરવાની અને બેંક વિગતોનો ઉપયોગ કરીને લોગિન કરવાની જરૂર છે.

અંતિમ વપરાશકર્તા માટે UPI લાભો:

- ગોપનીયતા- ફક્ત વર્ચ્યુઅલ પેમેન્ટ એડ્રેસની માહિતી શેર કરો અને કોઈ અન્ય સંવેદનશીલ માહિતી નહીં.
- બહુવિધ ઉપયોગિતા - ડિલિવરી પર રોકડ / બિલ સ્પ્લિટ શેરિંગ / વેપારી ચુકવણીઓ / નાણાં મોકલવા
- એક ક્લિક 2 FA - માત્ર પિન દાખલ કરીને વ્યવહારને પ્રમાણિત કરો
- વિવિધ ઇન્ટરફેસ પર કાર્ય કરો - વેબ ઇન્ટરફેસ પર નિર્માણ કરાયેલી ચુકવણીનું, મોબાઇલ ઇન્ટરફેસ(એપ્લિકેશન) પર પ્રમાણિત કરવું
- 24 x 7 ઉપલબ્ધતા અને ગ્રાહક તેના અંગત ઉપકરણ પર વ્યવહાર કરે છે.

વધુ માહિતી માટે, લિંક જુઓ: <https://www.npci.org.in/product-overview/upi-product-overview>

UPI 2.0

આ UPI પ્રણાલીનું નવું સંસ્કરણ છે, જે વપરાશકર્તાઓને તેમના ઓવરડ્રાફ્ટ એકાઉન્ટ્સને UPI હેન્ડલથી લિંક કરવા માટે સક્ષમ કરે છે.

વપરાશકર્તાઓ ચોક્કસ વેપારી માટે આદેશ જારી કરીને વ્યવહારોને પૂર્વ-અધિકૃત કરવામાં સક્ષમ છે

UPI 2.0 સંસ્કરણમાં વ્યવહારો માટેનું ઇન્વોઇસ જોવા અને સંગ્રહ કરવા

માટેની સુવિધા શામેલ છે.

પ્રકરણ 4 વીમો

કોઈ પણ વ્યક્તિ અકસ્માત અથવા ગંભીર બીમારીની યોજના બનાવી શકે નહીં. આવી બાબતો આપની સાથે બનવાની સંભાવના ખૂબ ઓછી હોઈ શકે છે. તેથી ઘણા લોકોએ વીમા ખરીદવાનું મુલતવી કરી દીધું છે, જે ખરેખર તો તેમણે ખરીદવો જોઈએ. પરંતુ દુર્ઘટનાઓ થાય છે. તે માત્ર જ્યારે આ ઘટના થાય છે, ત્યારે જ આપણે અનુભવીએ છીએ કે આપણે રક્ષણ માટે વીમા આવરણ લેવું જોઈએ. વીમા એ નાણાકીય નુકસાનથી બચવાનું એક સાધન છે અને આકસ્મિક અથવા અનિશ્ચિત નુકસાનના જોખમ સામે સુરક્ષા માટે આપવામાં આવે છે.

વીમાને વ્યાપક રૂપે બે વર્ગોમાં વર્ગીકૃત કરી શકાય છે:

1. જીવન વીમો
2. જનરલ વીમો

1. જીવન વીમો

જીવન વીમો એ આપના લાભકર્તાને આપના મૃત્યુ પછી નાણાકીય ચુકવણી પૂરી પાડે છે. જ્યારે આપ જીવન વીમા પોલિસી ખરીદો છો, ત્યારે આપ લાભકર્તાનું નામ આપો છો. આપના પરિવારને બચાવવા માટે સામાન્ય રીતે આપની વાર્ષિક આવકના 7 થી 10 ગણા આવરણ સાથે વીમો ખરીદવાની ભલામણ કરવામાં આવે છે.

જીવન વીમના પ્રકારો

ટર્મ વીમો: આ એક નિશ્ચિત સમયગાળા માટે સક્રિય રહેશે અને પોલિસીની અવધિ દરમિયાન જીવન સાથે સંબંધિત બનેલી આપની કમનસીબ ઘટનાની સ્થિતિમાં, આપના નામાંકિતોને 'વીમા રકમ' પ્રાપ્ત થશે. જોકે ત્યાં પ્રીમિયમનું વળતર મળશે નહીં, પરંતુ તે જોખમને ઘટાડવા માટે શ્રેષ્ઠ પુરૂં પાડે છે.

એન્ડોમેન્ટ વીમો: જીવન વીમા કરાર એ ચોક્કસ મુદત પછી અથવા મૃત્યુ પછી એક ઉચ્ચ રકમ ચુકવવા માટે રચાયેલ છે. મોટાભાગે પરિપક્વતા દસ, પંદર અથવા વીસ વર્ષની ચોક્કસ વયમર્યાદા સુધીની હોય છે.

હોલ લાઇફ: કાયમી જીવન વીમાના પ્રકારો કે જે જ્યાં સુધી તમે પ્રીમિયમ ચૂકવશો ત્યાં સુધી અસરમાં રહેશે.

યુનિટ લિંક્ડ વીમો: વીમા અને રોકાણ વાહનના જોડાણ, પોલિસીધારક દ્વારા ચૂકવવામાં આવેલા પ્રીમિયમનો હિસ્સો વીમા કવચ પુરૂં પાડવા માટે વપરાય છે અને બાકીનો ભાગ ઇક્વિટી અને ઋણ સાધનોમાં રોકાણ કરવામાં આવે છે.

2. જનરલ વીમો

આવા ઉત્પાદનોમાં નીતિઓ શામેલ હોય છે જે સીધી વ્યક્તિઓના જીવન સાથે સંબંધિત નથી. આવી નીતિઓ પોલિસી ધારકને સંપત્તિ અને આરોગ્યના જોખમો સામે વીમો આપે છે.

i) આરોગ્ય વીમો

નજીકના ભૂતકાળમાં સારવારના ખર્ચમાં અનેક ગણો વધારો થયો છે. તબીબની સરળ મુલાકાતનો પણ હવે આપ ક્યાં રહો છો તેના આધારે 300 થી 3000 રૂપિયાની વચ્ચે ખર્ચ થાય છે. જો આપની સારવાર માટે આપે થોડા દિવસો માટે હોસ્પિટલમાં રહેવાની જરૂર હોય, તો આપને એક ઘણું મોટું તબીબી બિલ મળશે જે આપની બચતને ગંભીર અસર કરી શકે છે. આવા નાણાકીય આંચકાથી બચવા માટે, આપણે આપણો પોતાનો વીમો લેવો જ જોઈએ. દરેક વીમા કંપની તબીબી વીમા યોજના ઓફર કરે છે જેમાં હોસ્પિટલમાં દાખલ થવાના ખર્ચની સાથે મૂળભૂત તબીબી સારવારને આવરી લેવામાં આવે છે.

ii) બિન આરોગ્ય વીમો

a) વાહન/મોટર વીમો

વાહન વીમો (મોટર વીમો/કાર વીમો/ઓટો વીમો તરીકે પણ ઓળખાય છે) એ રસ્તા પર જતા વાહનો માટે ખરીદવામાં આવેલ વીમો છે. તેનો મૂળભૂત ઉદ્દેશ વાહન માલિકોને કોઈપણ કાનૂની જવાબદારી અને/અથવા વાહનને થયેલા આકસ્મિક નુકસાનના જોખમ સામે સુરક્ષા પૂરી પાડવાની છે. વાહન વીમા માટેનું આવરણ બે પ્રકારનું હોય છે:

મોટર થર્ડ પાર્ટી (TP) જવાબદારી વીમો: થર્ડ પાર્ટી વીમો એક કાનૂની જરૂરિયાત છે અને રસ્તા પર ચાલતા દરેક વાહનમાં ફરજિયાતપણે આ વીમો હોવો જોઈએ. વાહનના માલિક, એ જાહેર સ્થળે વાહનના ઉપયોગને લીધે અથવા તેના કારણે ઉદભવતી અન્ય લોકોના જીવન અથવા સંપત્તિને

થતી કોઈપણ ઇજા અથવા નુકસાન માટે કાનૂની રીતે જવાબદાર છે. જાહેર સ્થળે વીમા વિના વાહન ચલાવવું એ શિક્ષાત્મક ગુનો છે. વીમા પોલિસી એ કાયદેસર રીતે જવાબદાર માનવામાં આવતા વીમાકૃત દ્વારા અકસ્માતને પરિણામે કોઈની સંપત્તિને નુકસાન પહોંચે છે અથવા અન્ય વ્યક્તિઓને ઇજા અથવા મૃત્યુ થાય છે તો તેમને આવરણ આપે છે.

વાહનનું પોતાનું નુકસાન (OD) વીમા ક્વર: તે વીમાકૃત વાહનને થયેલા આકસ્મિક નુકસાનને આવરે છે.

એવી પોલિસીઓ છે જેમાં ઉપરોક્ત બંને આવરણને આવરી લેવામાં આવ્યાં છે. શું આવરી લેવામાં આવ્યું છે તે સમજવા માટે તમારી પોલિસીની તપાસ કરવી મહત્વપૂર્ણ છે.

b) સંપત્તિ વીમો

સંપત્તિ વીમો એ જનરલ વીમાની એક ખૂબ જ વિશાળ કેટેગરી છે અને આવરણનો પ્રકાર જે આપને જરૂરી છે તે જે પ્રકારની સંપત્તિ આપ આવરી લેવા માંગો છો તેના પર આધારીત છે. સૌથી પ્રખ્યાત સંપત્તિ વીમો એ સ્ટાન્ડર્ડ ફાયર ઇન્સ્યોરન્સ પોલિસી છે અને આગ અને જોડાયેલ જોખમો જેવા કે પૂર, ડૂબકી, ચક્રવાત, તોફાન વગેરેની સામે વીમા સુરક્ષા પૂરી પાડે છે વિવિધ પ્રકારની સંપત્તિ કે જે ફાયર ઇન્સ્યોરન્સ પોલિસી હેઠળ આવરી લેવામાં આવી શકે છે તે છે આવાસો, ઓફિસો, દુકાનો, હોસ્પિટલો, ઔદ્યોગિક/ઉત્પાદન જોખમો અને સામગ્રીઓ જેવી કે મશીનરી, છોડ, સાધનો અને એસેસરીઝ; કાચા માલ સહિતની ચીજો, પ્રક્રિયામાં રહેલી સામગ્રી, ઔદ્યોગિક જોખમોના યોગાનની બહાર સંગ્રહના જોખમો; ઔદ્યોગિક જોખમોના યોગાનની બહાર સ્થિત ટેંક ફાર્મ્સ/ગેસ ધારકો વગેરે.

ઘર/પરિવારવાળાઓનો વીમો મહત્વપૂર્ણ છે કારણ કે તે વ્યક્તિના ઘર માટે તંદુરસ્ત વીમા સંરક્ષણનું પેકેજ પૂરું પાડે છે.

તેવી જ રીતે, મોટી સંખ્યામાં દુકાનદારોના તમામ વીમાપાત્ર જોખમોના વીમા માટે દુકાનદારોની પેકેજ નીતિ રચવામાં આવી છે. તે વિવિધ આકસ્મિક ઘટનાઓ જેવી કે આગ, ભૂકંપ, વીજળી, પૂર, ઘરફોડ ચોરી વગેરે જેવા સામે વ્યાપક આવરણ પૂરું પાડે છે. પોલિસી એ બિલ્ડિંગ, તેની સામગ્રી, દુકાનમાં રાખેલા પૈસા વગેરેને આવરણ આપે છે.

c) અન્ય વીમાઓ

ટ્રાવેલ વીમો

વ્યાપક ટ્રાવેલ વીમો પૂરા પાડે છે:

- ❖ ઇમર્જન્સી મેડિકલ કવર
- ❖ અણધાર્યા રદ થવાને કારણે અથવા તમારી મુસાફરીને ટૂંકા થવાને લીધે થયેલ નુકસાન
- ❖ મૃત્યુ અને અપંગતા આવરણ
- ❖ વ્યક્તિગત જવાબદારી આવરણ
- ❖ માલ સામાન આવરણ

જૂથ વીમો

તે લોકોના નિર્ધારિત જૂથને આવરી લે છે, ઉદાહરણ તરીકે સોસાયટી અથવા વ્યવસાયિક એસોસિએશનના સભ્યો અથવા કોઈ ખાસ એમ્પ્લોયરના કર્મચારીઓ

પાક વીમો

તે દુષ્કાળ, પૂર, અન્ય કુદરતી આફતો અને જીવાતોનો ઉપદ્રવ વગેરેથી પાકને થયેલ હાનિ અથવા નુકસાનની સ્થિતિમાં ખેડૂતોને વીમા આવરણ પૂરું પાડે છે.

ભારત સરકારની વીમા યોજનાઓના ઉદાહરણો

પ્રધાનમંત્રી સુરક્ષા વીમા યોજના (PMSBY)

- ❖ 18 થી 70 વર્ષની ઉંમરના બેંક ખાતા ધારકોને 2 લાખ સુધીનું આકસ્મિક વીમા આવરણ પૂરું પાડે છે
- ❖ રૂ.12/- નું નિશ્ચિત વાર્ષિક પ્રીમિયમ ઓટો ડેબિટ સુવિધા દ્વારા બેંક ખાતામાંથી કાપવામાં આવે છે
- ❖ વ્યક્તિ ફક્ત એક બચત બેંક ખાતા દ્વારા યોજનામાં જોડાવા માટે લાયક છે
- ❖ વીમો એ અકસ્માતને કારણે કાયમી અને આંશિક અપંગતાને આવરે છે (<https://financialservices.gov.in/insurance-divisions>)

પ્રધાનમંત્રી જન આરોગ્ય યોજના (PMJAY) - આયુષ્માન ભારત

- ❖ ગરીબ, વંચિત ગ્રામીણ પરિવારો અને શહેરી કામદારના પરિવારોની વ્યવસાયિક શ્રેણીને લક્ષિત કરતી આરોગ્ય સારવાર સુવિધાઓ પ્રદાન કરે છે
- ❖ પરિવારના કદ, વય અથવા લિંગ પર કોઈ મર્યાદા નથી
- ❖ હોસ્પિટલમાં દાખલ થવાના કિસ્સામાં પરિવાર દ્વારા સારવાર માટે પૈસા ચૂકવવાની જરૂર નથી (<https://www.pmjay.gov.in>)

પ્રધાનમંત્રી પાક વીમા યોજના (PMFBY)

- ❖ પાક વીમા યોજનાનું લક્ષ્ય વીમા દ્વારા પાકની નિષ્ફળતાથી ખેડૂતોને બચાવવા માટે છે
- ❖ આ યોજના દ્વારા ખેડૂતોને અનેક પ્રકારના બહારના જોખમો - દુષ્કાળ, વરસાદ ખેંચાવાનો ગાળો, પૂર, જળ બંબાકાર, જીવાત અને રોગો, ભૂસ્ખલન, કુદરતી આગ અને વીજળી, કરા, તોફાન, વાવાઝોડા વગેરે સામે વીમો આપવામાં આવે છે.
- ❖ આ યોજનામાં 14 દિવસ સુધી લાણી પછીના નુકસાનને આવરી લેવામાં આવેલ છે. (<https://pmfby.gov.in>)

પ્રધાનમંત્રી જીવન જ્યોતિ વીમા યોજના (PMJJBY)

- ❖ 18 થી 50 વર્ષની ઉંમરના બેંક ખાતા ધારકોને (બચત બેંક ખાતું) 2 લાખ રૂ.નું જીવન વીમા આવરણ પ્રદાન કરે છે.
- ❖ બેંક ખાતામાંથી રૂ.330/- નું નિશ્ચિત વાર્ષિક પ્રીમિયમ ઓટો ડેબિટ સુવિધા દ્વારા કાપવામાં આવે છે
- ❖ (<https://financialservices.gov.in/insurance-divisions>)

દાવો કરવો

જ્યારે કોઈ હોનારત થાય છે, જેમ કે તમારી બાઇકની ચોરી થઈ છે અથવા તમને કોઈ અકસ્માત થયો છે, ત્યારે તે દાવો કરવાનો સમય છે.

જ્યારે તમે કોઈ દાવો કરો છો, ત્યારે તમે વીમા કંપનીને તમારી વીમા પોલિસીની શરતો હેઠળ તમને જે નુકસાન થયું છે તેની ચૂકવણી માટે તમે સત્તાવાર રીતે પૂછો છો.

તમારા વીમા દલાલ, એજન્ટ અથવા કંપનીનો શક્ય તેટલી વહેલી તકે સંપર્ક કરો. કારણ કે મોટાભાગની કંપનીઓની સમય મર્યાદા હોય છે જેની અંદર તમારે તમારો દાવો રજૂ કરવો આવશ્યક છે. ઉપરાંત, તમારો દાવો રજૂ કરતી વખતે જરૂરી બધા સહાયક દસ્તાવેજો પુરા પાડવાનું પણ યાદ રાખો

પ્રકરણ 5 રોકાણ

રોકાણ એ લાભદાયક પ્રવૃત્તિ હોઈ શકે છે જે તમને તમારા નાણાકીય લક્ષ્યોને પૂરા કરવામાં સહાય કરી શકે છે; જો કે, રોકાણ કરવું જટિલ હોઈ શકે છે અને ઘણીવાર જોખમો સાથે આવે છે. યોગ્ય જ્ઞાન સાથે, તમે આરામદાયક હોવ તેવું જટિલતા અને જોખમનું સ્તર પસંદ કરી શકો છો.

મૂખ્ય પરિબલો

તમારે દરેક રોકાણ, વળતર, જોખમ અને પ્રવાહિતા વિશે ઓછામાં ઓછા ત્રણ મૂખ્ય પરિબલો જાણવાની જરૂર છે.

વળતર એ રોકાણકર્તાએ રોકાણ પર કરેલો નફો છે. તે બે વિવિધ સ્વરૂપમાં આવી શકે છે: આવક અથવા મૂડી લાભ

જોખમ એટલે અનિશ્ચિતતા. તમને ખાતરી નથી કે તમારું રોકાણ ઉંચું વળતર આપશે કે પછી તમે તમારા પૈસા ગુમાવી પણ શકો છો. જોખમ અને વળતર બંને એક બીજા સાથે જાય છે જેનો અર્થ છે કે તમારા રોકાણો પર વધારે વળતર મેળવવા માટે તમે વધુ જોખમ ઉઠાવો છો.

તરલતા એ હાલના બજાર ભાવોની નજીક અથવા તે જ ભાવે રોકાણ રોકડ કરવાની અથવા વેચવાની ક્ષમતા છે. તે રોકાણના મૂલ્યને અસર કરે છે. સૂચિબદ્ધ શેરો અને સરકારી બોન્ડ તરલતા છે, કારણ કે તમે સામાન્ય રીતે તેને સરળતાથી વેચી શકો છો.

રોકાણ લક્ષ્યો

તમારા રોકાણનાં લક્ષ્યો તમે જીવનના કયા તબક્કા પર છો તેના પર નિર્ભર છે (વિદ્યાર્થી, કર્મચારી, નિવૃત્ત, વગેરે). તમારા રોકાણોનાં લક્ષ્યો અન્ય લોકો કરતા જુદા હશે, અને તમે તમારા જીવનમાંથી પસાર થશો ત્યારે ધ્યેયો બદલાતા રહેશે. સામાન્ય રીતે, તમારી પાસે એક જ સમયે વિવિધ લક્ષ્યો હોય છે. તમે મૂલ્યમાં લાંબા ગાળાની વૃદ્ધિ જોઈ રહ્યા હોઈ શકો છો અને કટોકટી માટે સુરક્ષિત અને સાનુકૂળ ભંડોળ પણ ઇચ્છતા હોઈ શકો છો. દરેક પરિવારનાં ઉદ્દેશો અલગ અલગ હશે, અને દરેક માટે જુદી જુદી રોકાણ વ્યૂહરચનાની જરૂર પડશે.

તબક્કો 1

જો તમે યુવાન છો, તો તમે વધુ જોખમ લેવાની તૈયારી કરી શકો છો, કારણ કે તમે લાંબા ગાળાની યોજના બનાવી રહ્યા છો. જો તમારા રોકાણોનું મૂલ્ય નીચે જાય છે, તો તમારી પાસે પુનઃ પ્રાપ્ત કરવાનો સમય હશે અને તમારું રોકાણ લાંબા સમય પછી વધશે.

તબક્કો 2

જો તમે નવો પરિવાર શરૂ કરી રહ્યા છો, તો તમે સુરક્ષા પ્રદાન કરવા માંગો છો. તમે હજી લાંબા ગાળા માટે આયોજન કરી રહ્યા હોઈ શકો છો, પરંતુ તમે તમારા પૈસાનો એક ભાગ ટુંકા ગાળાની બચત અને આકસ્મિકતા માટે, અથવા પરિવાર માટે ઘર જેવી મોટી ખરીદીઓ કરવા માટે ઉપલબ્ધ રાખશો.

સૂટેજ 3

જો તમારો પરિવાર વધુ સ્વતંત્ર બની રહ્યો છે, તમારે ટુંકા ગાળાની બચત માટેની જરૂરિયાત ઓછી હોઈ શકે છે, અને તમારી નિવૃત્તિ માટે વધુ બચાવવા સક્ષમ હશો. તમે રોકાણ માટે ઉપલબ્ધ રોકડ સાથે તમારી કમાણીના વર્ષોની ટોચ પર હોઈ શકો છો, પરંતુ જોખમકારક કોઈપણ બાબતમાં તમારા નાણાંનું રોકાણ કરવા તૈયાર નથી.

સૂટેજ 4

એકવાર તમે નિવૃત્ત થયા પછી, તમે તમારા જાહેર અથવા ખાનગી પેન્શન જેવા લાભોને ઉમેરવા માટે નિયમિત, વિશ્વસનીય આવક પ્રદાન કરવા માટે તમારા રોકાણો પર આધાર રાખી શકો છો.

રોકાણની પસંદગીઓને વ્યક્તિગત પરિબલો કેવી અસર કરે છે તે જોવાની એક સરળ રીત એ છે કે તમે તમારા જીવનના તબક્કા વિશે, તમારા જીવનના તે તબક્કા વિશે જ્યાં તમે છો તે વિશે વિચાર કરો.

કુગાવો અને રોકાણ પર તેની અસર

કુગાવો એ માલ અને સેવાઓના ભાવમાં વધારો દર્શાવે છે. સમય જતાં, માલ અને સેવાઓની કિંમતમાં વધારો થતાં, પૈસાના એકમની ક્ષમતા, કહો કે એક રૂપિયા અથવા રૂ.100 માટે, માલ અને સેવાઓ ખરીદવાનું ઘટી જાય છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, પૈસાની ખરીદ શક્તિ ઓછી થાય છે. નાણાકીય આયોજન દરમિયાન તમારા રોકાણો પર કુગાવાની અસરોને ધ્યાનમાં લેવું મહત્વપૂર્ણ છે.

કુગાવો મારા રોકાણના નિર્ણયને કેવી રીતે અસર કરે છે?

પાંચ વર્ષ પહેલા વડા પાવની કિંમત રૂ.5/- હતી જેના હવે રૂ.10/- છે. ભાવમાં વધારો એ ઉંચી માત્રા અથવા સારી ગુણવત્તાના પરિણામ સ્વરૂપે નથી, પરંતુ કુગાવાના કારણે ઘટકોના ભાવને અસર કરે છે.

પૈસાની સમય કિંમત: સમયના સંદર્ભમાં પૈસાના મૂલ્યમાં ફેરફાર એ પૈસાના સમય મૂલ્યની કલ્પના લાવે છે. વર્તમાન સમયે ઉપલબ્ધ નાણાંનું તેની સંભવિત ક્ષમતાને કારણે ભવિષ્યમાં સમાન રકમ કરતાં વધુ મૂલ્યવાન છે.

વૈવિધ્યકરણ. તમારા બધા ઇંડાને એક ટોપલીમાં મૂકવા એ ક્યારેય સારો વિચાર નથી. જો તમે તમારા નાણાં વિવિધ રોકાણોમાં મૂકો છો અને એક કે બેમાં પૈસા ગુમાવો છે, તો અન્યમાં વૃદ્ધિ થઈ શકે છે જે તમારા રોકાણોને સંતુલિત કરી શકે છે. આ વૈવિધ્યકરણ તરીકે ઓળખાય છે. જ્યારે તમે રોકાણ કરી રહ્યા છો ત્યારે જોખમ ઘટાડવાની આ એક રીત છે.

સિક્યોરિટીઝ માર્કેટમાં રોકાણ

સિક્યોરિટીઝને વ્યાપક રૂપે બે પ્રકારમાં વર્ગીકૃત કરી શકાય છે: ઇક્વિટીઝ અને ડેબ્ટ. સિક્યોરિટીઝ એ સિક્યોરિટીઝ માર્કેટમાં વેચાય છે

પ્રાયમરી માર્કેટ: કંપની સીધી જ પ્રથમ વખત સિક્યોરિટીઝ ઇશ્યુ કરે છે દા.ત. IPO (પ્રારંભિક જાહેર ઓફર)
સેકન્ડરી માર્કેટ: સ્ટોક એક્સચેન્જમાં સિક્યોરિટીઝનું ટ્રેડિંગ ઉ.દા. BSE, NSE, વગેરે.

તમારા ગ્રાહકને ઓળખો (KYC): સેબીએ તમામ સિક્યોરિટીઝ માર્કેટના રોકાણકર્તા માટે KYC (તમારા ગ્રાહકને ઓળખો) આવશ્યકતાઓ સૂચવી છે. સેબીએ તકનીકી નવીનતાઓનો ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી આપી છે જે ઓનલાઇન KYC(e-KYC) ની સુવિધા આપી શકે છે. તકનીકીના ઉપયોગથી રોકાણકર્તાને મધ્યસ્થીની ઓફિસની ભૌતિક મુલાકાત લેવાની જરૂરિયાત વિના KYC પૂર્ણ કરવામાં સરળતા રહેશે.

ઇક્વિટી

ઇક્વિટી એ કંપનીનો એક ભાગ છે, જેને સ્ટોક અથવા શેર તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. જ્યારે તમે કંપનીના શેરો ખરીદો છો, ત્યારે તમે મૂળભૂત રીતે તે કંપનીના તેટલા ભાગના માલિક છો અને જ્યારે કંપની નફો કરે ત્યારે નફાના હિસ્સાની અપેક્ષા કરી શકો છો. જાહેર/લિસ્ટેડ કંપનીઓ માટે, આ શેરોનો સ્ટોક એક્સચેન્જ પર વેપાર કરવામાં આવે છે જે શેરોની ખરીદી અને વેચાણની સુવિધા આપે છે, આમ બજાર પુરું પાડે છે.

ડેટ સિક્યોરિટીઝ

ડેબ્ટ સિક્યોરિટીઝ તે ઉપકરણો છે જેમ કે બોન્ડ, ડિબેનચર, પ્રોમિસરી નોટ વગેરે, જે નિશ્ચિત રકમ, પરિપક્વતાની તારીખ અને સામાન્ય રીતે ચોક્કસ વ્યાજના દર ધરાવતી હોય છે. આ મોટેભાગે ઇક્વિટી કરતા ઓછા જોખમી હોય છે. આ મોટેભાગે ઇક્વિટી કરતા ઓછા જોખમી હોય છે. જ્યારે કોઈ કંપની અથવા સરકારી એજન્સી લોન લેવાનું નક્કી કરે છે, ત્યારે તેની પાસે બે વિકલ્પો હોય છે. પ્રથમ એ બેંકમાંથી ધિરાણ મેળવવું, બીજું એ કેપિટલ બજારોમાં રોકાણકર્તાને દેવું આપવું. આને દેવાના મુદ્દા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ ઘણા રોકાણકર્તા પાસેથી નાણાં એકત્રિત કરે છે અને શેરો, બોન્ડ્સ, ટૂંકા ગાળાના મની-માર્કેટ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ, અન્ય સિક્યોરિટીઝ અથવા એસેટ્સ, અથવા આ રોકાણોના કેટલાક સંયોજનમાં રોકાણ કરે છે. મ્યુચ્યુઅલ ફંડની માલિકીની સંયુક્ત હોલ્ડિંગ્સ તેના પોર્ટફોલિયો તરીકે ઓળખાય છે. પ્રત્યેક એકમ રોકાણકર્તાના ભંડોળના હોલ્ડિંગ્સની પ્રમાણસર માલિકી અને તે હોલ્ડિંગ્સ દ્વારા થતી આવકને રજૂ કરે છે.

પ્રણાલીગત રોકાણ યોજના (SIP): જ્યારે મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં સમયના ચોક્કસ સમયના અંતરે નિશ્ચિત રકમનું રોકાણ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેને SIP કહેવામાં આવે છે, જે હવે ટ્રેડિંગ ભાવિ રોકાણ યોજના બની રહી છે.

ઇક્વિટી લિંક બચત યોજનાઓ (ELSS): આ મ્યુચ્યુઅલ ફંડ રોકાણોની યોજનાઓ છે જે તમને આવકવેરા બચાવવામાં સહાય કરે છે (કરદાતાઓને ચોક્કસ સિક્યોરિટીઝમાં રૂ.1.5 લાખ સુધીનું રોકાણ કરવાની મંજૂરી આપે છે અને તેની કરપાત્ર આવકમાંથી કપાત તરીકે દાવો કરે છે).

ગોલ્ડ ETF ગોલ્ડ ETF, અથવા એક્સચેન્જ ટ્રેડેડ ફંડ એ કોમોડિટી આધારિત મ્યુચ્યુઅલ ફંડ છે જે સોના જેવી અસ્કયામતમાં રોકાણ કરે છે. આ એક્સચેન્જ-ટ્રેડેડ ફંડ્સ વ્યક્તિગત શેરોની જેમ પ્રદર્શન કરે છે અને સ્ટોક એક્સચેન્જમાં તે જ રીતે વેપાર થાય છે.

સોવરિન ગોલ્ડ બોન્ડ (SGB):

આ સરકારી સિક્યોરિટીઝ છે જે સોનાના ગ્રામમાં વરાવેલ છે. તેઓ ભૌતિક સોનું રાખવા માટેના વિકલ્પ છે. રોકાણકારે ઇશ્યુની કિંમત રોકડમાં ચુકવવી પડે છે અને પાકતી મુદતે બોન્ડ્સને રોકડમાં અદા કરવામાં આવશે. ભારત સરકાર વતી રિઝર્વ બેંક દ્વારા બોન્ડ જારી કરવામાં આવે છે.

રીઅલ એસ્ટેટ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ ટ્રસ્ટ (REIT): REITs એ એવી સંસ્થાઓ છે જે રીઅલ એસ્ટેટ ક્ષેત્રે સંપત્તિઓ ધરાવે છે અને તેમના વિકાસ માટે નાણાની જોગવાઈ કરે છે. આ રોકાણકારને રીઅલ એસ્ટેટ રોકાણોમાંથી - જાતે કોઈપણ સંપત્તિ ખરીદવા, મેનેજ કરવા અથવા નાણાં આપ્યા વિના ડિવિડન્ડ કમાવવા માટે સક્ષમ બનાવે છે

સરકારી યોજનાઓમાં રોકાણ

- રાષ્ટ્રીય બચત પત્રો (NSC)
- પોસ્ટ ઓફિસ બચત/આરડી ખાતા
- પબ્લિક પ્રોવિડન્ટ ફંડ (PPF)
- કિસાન વિકાસ પત્ર (KVP)
- વરિષ્ઠ નાગરિક બચત યોજના ((SCSS))

- ❖ સલામત અને નિશ્ચિત વળતર શોધનારા રોકાણકર્તા માટે આ યોજનાઓની ભલામણ કરવામાં આવે છે.
- ❖ આ યોજનાઓના વ્યાજ દર નાણા મંત્રાલયની મંજૂરી સાથે ત્રિમાસિક ધોરણે સૂચિત કરવામાં આવે છે.
- ❖ પોસ્ટ ઓફિસ યોજનામાં રોકાણ કરવામાં આવેલી સંપૂર્ણ રકમની સર્વોપરી ગેરંટી હોય છે, આમ તે ખૂબ સુરક્ષિત માનવામાં આવે છે.
- ❖ વધુ માહિતી માટે, લિંક જુઓ

<https://www.indiapost.gov.in/Financial/pages/content/post-office-saving-schemes.aspx>

સુકન્યા સમૃદ્ધિ યોજના (SSY)

SSY એ બાળકીના લાભ માટે સરકાર સમર્થિત બચત યોજના છે. તે 10 વર્ષથી ઓછી વયની બાળકીના માતાપિતા દ્વારા ખોલી શકાય છે, માતાપિતા છોકરીઓ માટે આવા બે ખાતા ખોલી શકે છે (જો તેઓની પાસે બેથી વધુ બાળકીઓ હોય તો તેઓ ત્રીજું/ચોથું ખાતું વગેરે ખોલી શકતા નથી). આ ખાતાનો સમયગાળો 21 વર્ષનો હોય છે અથવા ત્યાં સુધી કે જ્યાં સુધી કિશોર 18 વર્ષની વય પછી લગ્ન કરે.

પ્રકરણ 6

નિવૃત્તિ અને પેન્શન

સંપૂર્ણ અને ઉપજાઉ કાર્યકારી જીવન પછી, તમે સ્વસ્થ, સક્રિય અને સુરક્ષિત નિવૃત્તિ મેળવવાની રાહ જુઓ છો. પછી ભલે તમે વહેલા નિવૃત્ત થાઓ અથવા તમારા પાછલા વર્ષોમાં સારી રીતે કાર્ય કરો, તમારે જાણવા ઇચ્છો છો કે તમે તમારા પછીના જીવનમાં આર્થિક રીતે સુરક્ષિત રહેશો. તમારી પાસે તમારી નિવૃત્તિ માટે પૂરતા પૈસા હશે?

જો તમે મોટાભાગના ભારતીયોની જેવા છો, તો તમારા નાના અને મધ્યમ વર્ષો તમારા સમય અને નાણાકીય બાબતો પર સંખ્યાબંધ માંગથી ભરેલા હોય છે: બાળકોને ઉછેરવા, ઘર ખરીદવું અને જાળવવું, ઉત્સવોની મજા માણવી. તમે નિવૃત્તિ વિશે વિચારવા માટે ખૂબ વ્યસ્ત હોઈ શકો છો, અથવા પછી માટે પૈસા બાજુએ મુકવાનું તમને અત્યારે મુશ્કેલ લાગે છે.

નિવૃત્તિના આયોજન માટે ધ્યાનમાં રાખવાના મુદ્દા

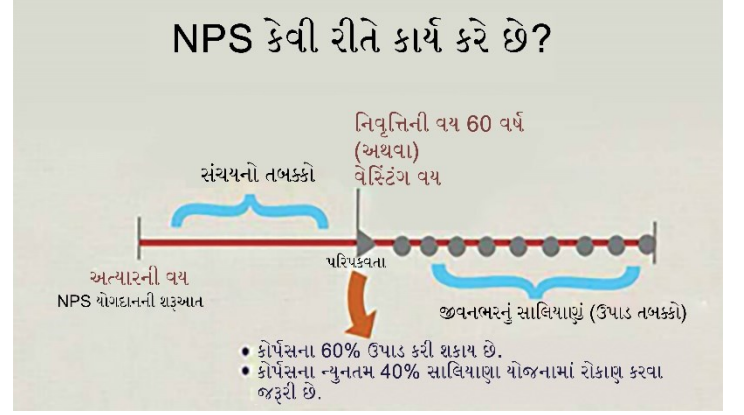

કુગાવો એ માલસામાન અને સેવાઓનો વધતો ખર્ચ છે. તે તમારી નિવૃત્તિ જરૂરિયાતોને બે રીતે અસર કરે છે. પ્રથમ તમે ખરીદેલા માલની કિંમત વધે છે જેનો અર્થ થાય છે કે તે જ માત્રામાં માલ ખરીદવા માટે તમારે વધુ ચૂકવણી કરવાની જરૂર પડે છે. બીજું, કુગાવાને લીધે તમારી નિવૃત્તિ બચત પણ મૂલ્ય ગુમાવે છે. લાંબું જીવન જીવવાનું જોખમ (જીવન અપેક્ષા વધવી) ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે. 60 વર્ષની ઉંમરે જીવન અપેક્ષા વધે છે અને તેથી નિવૃત્તિ જીવન પછીની સંભાળ રાખવા અને જીવનનું સમાન સ્તર જાળવી રાખવા માટે ઉંચી જોગવાઈની જરૂર પડે છે. જ્યારે તમે તમારું નિવૃત્તિ ભંડોળ બનાવતા હો ત્યારે આ બધું ધ્યાનમાં લેવું આવશ્યક છે.

નેશનલ પેન્શન સિસ્ટમ

NPS એ એક નિર્ધારિત યોગદાન નિવૃત્તિ યોજના છે જે વૃદ્ધાવસ્થા દરમિયાન, જ્યારે લોકો પાસે આવકનો નિયમિત સ્ત્રોત નથી ત્યારે નાણાકીય સુરક્ષા અને સ્થિરતા પ્રદાન કરવા માટે ભારત સરકાર દ્વારા મુકવામાં આવી છે અને PFRDA દ્વારા નિયમન કરવામાં આવે છે. યોજના સ્વૈચ્છિક છે અને દેશના તમામ નાગરિકો માટે ખુલ્લી છે, જેમની ઉંમર 18 થી 65 વર્ષની વચ્ચે છે. NPS પર સબ્સ્ક્રાઇબ કરીને તમે તમારા કાર્યકારી જીવન

દરમિયાન બચત અને પદ્ધતિસર રોકાણ કરવા સક્ષમ બનશો. યોજનામાં સબ્સ્ક્રાઇબ કરવા માટે દર વર્ષે ઓછામાં ઓછા 500 રૂપિયાના રોકાણની જરૂર છે. જ્યારે તમે નિવૃત્ત થાવ છો, સામાન્ય રીતે 60 વર્ષની વય પછી, તમને તમારા નાણાંનો એક ભાગ એક ઉચ્ચક રકમ તરીકે મળશે અને બાકીની રકમ તમારી પસંદગીની કોઈપણ વાર્ષિકી યોજનામાં માસિક ધોરણે પેન્શન આપવા માટે રોકાણ કરવામાં આવશે. તમારા NPSમાં રોકાણો, એક નિશ્ચિત મર્યાદા સુધી, આવકવેરામાંથી પણ મુક્ત છે.

NPS વિવિધ એસેટ વર્ગો એટલે કે ઇક્વિટી, કોર્પોરેટ ડેબ્ટ, સરકારી સિક્યોરિટીઝ અને વૈકલ્પિક રોકાણ વર્ગનું મિશ્રણ પૂરું પાડે છે. આમ, રોકાણકર્તાને તેમના રોકાણોમાં વિવિધતા લાવવામાં મદદ કરે છે. વધુમાં, સબ્સ્ક્રાઇબર્સ કે જેમને રોકાણ અને સંપત્તિ ક્ષમતાઓ મર્યાદિત જ્ઞાન અને સમજણ ધરાવે છે, તેઓ જીવનનિર્વાહ માટેના ત્રણ ભંડોળ (રિટાયર્મેન્ટ, મધ્યમ અને આક્રમક) માંથી કોઈપણને પસંદ કરી શકે છે જે સબ્સ્ક્રાઇબર્સની વયના આધારે સંપત્તિના વર્ગોમાં પૂર્વ નિર્ધારિત રીતે વિતરણ કરીને સ્વચાલિત વૈવિધ્યતા માટે પ્રદાન કરે છે.

નીચેની 3 શરતો પર NPSમાંથી બહાર નીકળવાની મંજૂરી છે:

- NPS સબ્સ્ક્રાઇબરના વય નિવૃત્તિ પર
- અપરિપકવ બહાર નીકળવા તરીકે
- NPS સબ્સ્ક્રાઇબરના મૃત્યુ પછી.

વધુ માહિતી માટે <https://www.pfrda.org.in> ની મુલાકાત લો

અટલ પેન્શન યોજના (APY)

ભારત સરકાર અસંગઠિત અને કામ કરતા ગરીબ લોકોની વૃદ્ધાવસ્થાની આવકની સુરક્ષા અંગે ચિંતિત છે અને તેમની નિવૃત્તિ માટે બચત કરવા

તેમને પ્રોત્સાહિત કરવા અને તૈયાર કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરેલ છે. ભારતનો કોઈપણ નાગરિક કે જેની ઉંમર 18 થી 40 વર્ષની છે તે 60 વર્ષની વય પછી દર મહિને 1000 થી 5000 રૂપિયાનું ખાતરીબંધ લઘુત્તમ પેન્શન મેળવવા માટે APYમાં જોડાઈ શકે છે. APY માં જોડાવા માટે તમારી પાસે બચત બેંક ખાતું હોવું જરૂરી છે. આ યોજનામાં રૂ.1,000 પેન્શન મેળવવા માટે 18 વર્ષની ઉંમરે રૂ.42 જેટલું ઓછું યોગદાન છે. યોગદાન વય સાથે વધતું હોવાથી, શરૂઆતની ઉંમરે યોજનામાં જોડાવું હંમેશા ફાયદાકારક છે.

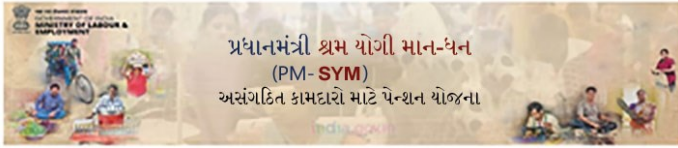
જ્યારે તમે APYમાં જોડાવ છો, ત્યારે તમે સુનિશ્ચિત કરો છો કે જ્યારે વૃદ્ધાવસ્થા આવે છે, ત્યારે તમે તેના માટે તૈયાર છો, કારણ કે આ યોજના 60 વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરવા પર ત્રણ લાભ આપે છે. માસિક પેન્શન ગ્રાહકને તેના/તેણીના સમગ્ર જીવનકાળ માટે ઉપલબ્ધ હશે, અને સબ્સ્ક્રાઇબરના મૃત્યુ પછી, સમાન પેન્શન ગ્રાહકના જીવનસાથીને આપવામાં આવશે અને ગ્રાહક અને જીવનસાથી બંનેના મૃત્યુ પછી, પેન્શન કોર્પસ, જે ગ્રાહકની 60 વર્ષની ઉંમરે સંચિત થાય છે, તે ગ્રાહકના નામાંકિતને પરત કરવામાં આવશે. ગ્રાહકના અકાળ મૃત્યુના કિસ્સામાં (60 વર્ષ પહેલાં મૃત્યુ), ગ્રાહકની પત્ની ગ્રાહકના APY ખાતામાં યોગદાન ચાલુ રાખી શકે છે અથવા APY એકાઉન્ટમાં જમા થયેલું ભંડોળ પાછું ઉપાડી શકે છે.

વધુ માહિતી માટે <https://www.pfrda.org.in> ની મુલાકાત લો

વિવિધ લક્ષિત જૂથો માટે પેન્શન યોજનાઓ

ભારત સરકારે વિવિધ લક્ષિત જૂથો જેમ કે અસંગઠિત કામદારો, છૂટક વેચાણ કરનારાઓ અને વેપારીઓ (સ્વરોજગાર કામદારો) અને જમીન ધરાવતા નાના અને સીમાંત ખેડૂતો માટે પેન્શન યોજનાઓ શરૂ કરી છે.

i) પ્રધાનમંત્રી શ્રમ યોગી મન-ધન (PM-SYM) યોજના.

અસંગઠિત કામદારો માટે વૃદ્ધાવસ્થાની સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવા માટે આ સ્વૈચ્છિક અને ફાળો આપતી પેન્શન યોજના છે.

અસંગઠિત કામદારો મોટાભાગે ઘર આધારિત કામદારો, શેરી વિકેતાઓ, મધ્યાહ્ન ભોજન કામદારો, હેડ લોડરો, ઈંટ ભઠ્ઠાના કામદારો, મોચીઓ, પસ્તીવાળા, ઘરેલું કામદારો, ધોવાવાળા માણસો, રીક્ષાચાલકો, જમીન વિહોણા મજૂરો, પોતાના ખાતાના કામદારો, કૃષિ કામદારો, બાંધકામ કામદારો, બીડી કામદારો, હેન્ડલૂમ કામદારો, ચામડાના કામદારો, ઓડિઓ વિઝ્યુઅલ કામદારો અને આવા અન્ય વ્યવસાયો કે જેમની માસિક આવક રૂ.15,000/ પ્રતિ મહિનો અથવા તેથી ઓછી છે અને 18-40 વર્ષના પ્રવેશ વય જૂથ સાથે સંબંધિત છે.

PM-SYMના ગ્રાહકોના ફાયદા છે:

(i) ન્યુનત્તમ નિશ્ચિત પેન્શન: PM-SYM હેઠળ દરેક ગ્રાહકને, 60 વર્ષની વય પ્રાપ્ત કર્યા પછી દર મહિને ઓછામાં ઓછું 3000/- રૂપિયાનું પેન્શન મળશે.

(ii) કૌટુંબિક પેન્શન: પેન્શનની પ્રાપ્તિ દરમિયાન, જો સબ્સ્ક્રાઇબરનું મૃત્યુ થાય છે, તો લાભાર્થીના જીવનસાથી, લાભાર્થી દ્વારા પ્રાપ્ત થતાં પેન્શનના 50%, કૌટુંબિક પેન્શન તરીકે મેળવવા હક્કદાર રહેશે. કૌટુંબિક પેન્શન ફક્ત જીવનસાથી માટે જ લાગુ પડે છે.

(iii) બહાર નીકળવું અને ઉપાડ: જો કોઈ લાભાર્થીએ નિયમિત ફાળો આપ્યો હોય અને કોઈ કારણોસર મૃત્યુ પામ્યો હોય (60 વર્ષની વય પહેલાં), તો

ત્યારપછી તેના/તેણીના જીવનસાથી નિયમિત યોગદાન ચુકવીને યોજનામાં આગળ વધવા માટે અથવા યોજનામાંથી બહાર નીકળવાની જોગવાઈઓ મુજબ યોજનામાંથી બહાર નીકળવા અને ઉપાડ માટે હક્કદાર રહેશે.

ii) PMLV MY (પ્રધાન મંત્રી લઘુ વ્યાપારી માન-ધન, યોજના)

PM-SYM એ 50:50 ના આધારે ફાળો આપતી પેન્શન યોજના છે જ્યાં નિર્ધારિત વય-વિશિષ્ટ યોગદાન લાભાર્થી અને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા મેળ ખાતા યોગદાન દ્વારા કરવામાં આવશે. ઉદાહરણ તરીકે, જો કોઈ વ્યક્તિ 29 વર્ષની ઉંમરે આ યોજનામાં પ્રવેશ કરે છે, તો તેણે 60 વર્ષ સુધીની વય સુધી દર મહિને 100/- રૂપિયાનું યોગદાન આપવું આવશ્યક છે, 100/- રૂપિયા જેટલી જ રકમ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા ફાળવવામાં આવશે.

આ પેન્શન યોજના છૂટક વિકેતાઓ અને વેપારીઓ (સ્વરોજગાર કામદારો) માટે વૃદ્ધાવસ્થાની સુરક્ષાની ખાતરી કરવા માટે છે. તમામ દુકાનદારો અને સ્વરોજગાર વ્યક્તિઓ, તેમજ જીએસટી ટર્નઓવર રૂ.1.5 કરોડથી નીચે હોય અને 18-40 વર્ષની વયના રિટેલ વેપારીઓ, આ યોજના માટે નોંધણી કરી શકે છે. યોજના હેઠળ, 50% માસિક ફાળો લાભાર્થી દ્વારા ચૂકવવામાં આવે છે અને સમાન મેળ ખાતું યોગદાન કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા ચૂકવવામાં આવે છે. 60 વર્ષની વય પ્રાપ્ત કર્યા પછી, સબ્સ્ક્રાઇબર્સ માસિક લઘુત્તમ સુનિશ્ચિત પેન્શન રૂ.3,000/- માટે લાયક છે.

iii) પ્રધાનમંત્રી કિસાન માન ધન યોજના (PMKMDY)

આ પેન્શન યોજના દેશના જમીન ધરાવતા તમામ નાના અને સીમાંત ખેડૂતો (SMFs) ની વૃદ્ધાવસ્થાની સુરક્ષાની ખાતરી કરવા માટે છે. આ યોજનાનો ઉદ્દેશ દેશમાં નાના અને સીમાંત ખેડૂતો (SMFs) ને 60 વર્ષની વય પ્રાપ્ત કર્યા પછી, ઓછામાં ઓછું રૂ.3000/- નું પેન્શન આપવાનું છે.

અન્ય પેન્શન યોજનાઓ

ભારતમાં, સરકાર દ્વારા પ્રોત્સાહિત પેન્શન યોજનાઓ ઉપરાંત, કેટલીક જાહેર ક્ષેત્ર અને ખાનગી ક્ષેત્રની કંપનીઓ દ્વારા પણ ઓફર કરવામાં આવતી પેન્શન યોજનાઓ છે. આ પેન્શન યોજનાઓ, નિવૃત્તિ યોજનાની સાથે રોકાણની તકો અને અન્ય વધારાના લાભો પ્રદાન કરે છે. આમાંની કેટલીક પેન્શન યોજનાઓ નીચે મુજબ છે.

- યુલિપ (યુનિટ લિંક્ડ ઇન્સ્યુરન્સ પ્લાન) જેવી લાઇફ ઇન્સ્યુરન્સ કવરવાળી પેન્શન યોજનાઓ જેમાં જીવન વીમો અને પેન્શનનું સંયોજન હોય છે.
- પેન્શન ફંડ ઓરિએન્ટેડ હાઇબ્રિડ મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ

પ્રકરણ 7

ગ્રાહક સુરક્ષા અને ફરિયાદ નિવારણ

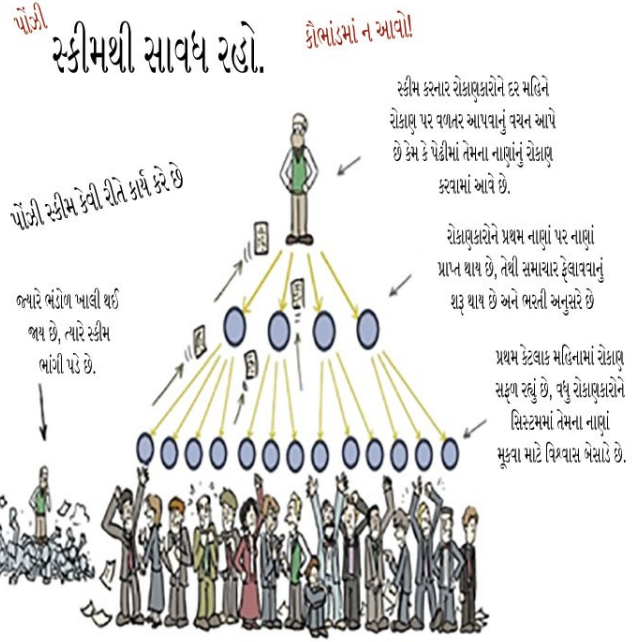
લોભામણી (પોંઝી) યોજના, તે કેવી રીતે કાર્ય કરશે?

iii) તાત્કાલિક એન્યુઇટી યોજનાઓ, એન્યુઇટી ફંડમાં રકમ જમા કરાવ્યા પછી તાત્કાલિક રીતે જ જીવનભર જણાવેલી રકમની વાર્ષિક ચુકવણી પુરી પાડે છે. આજની દુનિયામાં નાણાકીય છેતરપિંડી અથવા કૌભાંડ એ વધતી જતી સમસ્યા છે. દર વર્ષે ગેરકાયદેસર યોજનાઓમાં રોકાણ કરીને બધા પૈસા ગુમાવવા વિશેની લોકોની નવી વાતો આપણે સાંભળતા રહીએ છીએ. પરંતુ આ બાબતે અન્ય લોકોને આ યોજનાઓનો શિકાર બનતા અટકાવ્યા નથી. આ એટલા માટે છે કારણ કે ગુનેગારો ખૂબ રચનાત્મક હોય છે અને તેઓ નવા પીડિતોને શોધવા માટે તેમની યુક્તિઓ બદલતા રહે છે. ગુનેગારો ખૂબ સર્જનાત્મક હોય છે અને તેઓ નવા પીડિતોને શોધવા માટે તેમની યુક્તિઓ બદલતા રહે છે. આ જોખમોથી માહિતગાર રહીને તમે તમારા પૈસા સુરક્ષિત રાખી શકો છો. શું તમે કોઈ એવી વ્યક્તિને જાણો છો જે પીડિત છે?

છેતરપિંડી અથવા કૌભાંડ સામે પોતાને બચાવવા માટેનું પ્રથમ પગલું એ તે જાણવાનું છે કે તે શું છે અને વિવિધ પ્રકારની છેતરપિંડી અથવા કૌભાંડને કેવી રીતે ઓળખવા.

છેતરપિંડી અથવા કૌભાંડના પ્રકાર

છેતરપિંડી કરનારાઓ અને કૌભાંડ કરનારાઓ વિવિધ રીતે લોકોને લક્ષ્યમાં રાખે છે: ઇમેઇલ દ્વારા અને ટેલિફોન પર, જ્યારે પીડિત રોકાણ કરે છે અથવા વ્યક્તિગત માહિતી ચોરી દ્વારા કરે છે.

સમૂહ માર્કેટિંગ છેતરપીંડી

તમને એક છેતરામણો ઈમેઇલ પ્રાપ્ત થાય છે કે જેનું લાગે છે કે તે કોઈ કાર્પોરેશનની કંપની તરફથી આવે છે, તમને તમને એ બિંક પર ક્લિક કરવાનું કહે છે જે તમને નફાની વિભાજના પર લાવે છે. સુરક્ષિત રહેવા માટે, ફોન પર ક્યારેય રોકાણ, દાન અથવા ખરીદી ન કરો સિવાય કે તમે કંપનીના અસ્તિત્વને માન્ય કરી શકો.

રોકાણ છેતરપીંડી

કોઈ તમને વ્યવસાયમાં રોકાણ કરવા અથવા વેચવા માટેના વેપાર ખરીદવા માટે ભરતી કરે છે. તમે નવા સભ્યોની ભરતી કરે તેવી અપેક્ષા હોય છે. થોડા સમય પછી, નવા લોકો જોડાવાનું બંધ કરે છે. તે સમયે જ્યારે પ્રમોટર્સ તેમની સાથે તમારા નાણાં લઈને અદૃશ્ય થઈ જાય છે.

લોટરી કૌભાંડ

"અભિનંદના! આપ લોટરી / સ્વીપસ્ટેક્સ / મોટું ઈનામ જીત્યા છો! તમારા ઈનામનો દાવો કરવા માટે તમારે જે કરવાનું છે તે થોડી ફી અથવા કરની ચુકવણી મોકલવાનું છે. કાર્પોરેશનની હરીફાઈઓ તમારા ઈનામ એકવિત કરવા માટે તમારી પાસેથી ફી લેતી નથી.

250

તમારું ઈનામ ક્લેમ કરવા

વિચિત્ર છે

ન છે

કૌભાંડ

ક્રેડિટ અને ડેબિટ કાર્ડ છેતરપીંડી

ક્રેડિટ અને ડેબિટ કાર્ડ છેતરપિંડી ત્યારે થાય છે જ્યારે કોઈ તમારી પરવાનગી વિના તમારું કાર્ડ, કાર્ડ માહિતી અથવા વ્યક્તિગત ઓળખ (પિન) નો ઉપયોગ કરે છે. તમારો પિન ક્યારેય કોઈની સાથે શેર કરશો નહીં.

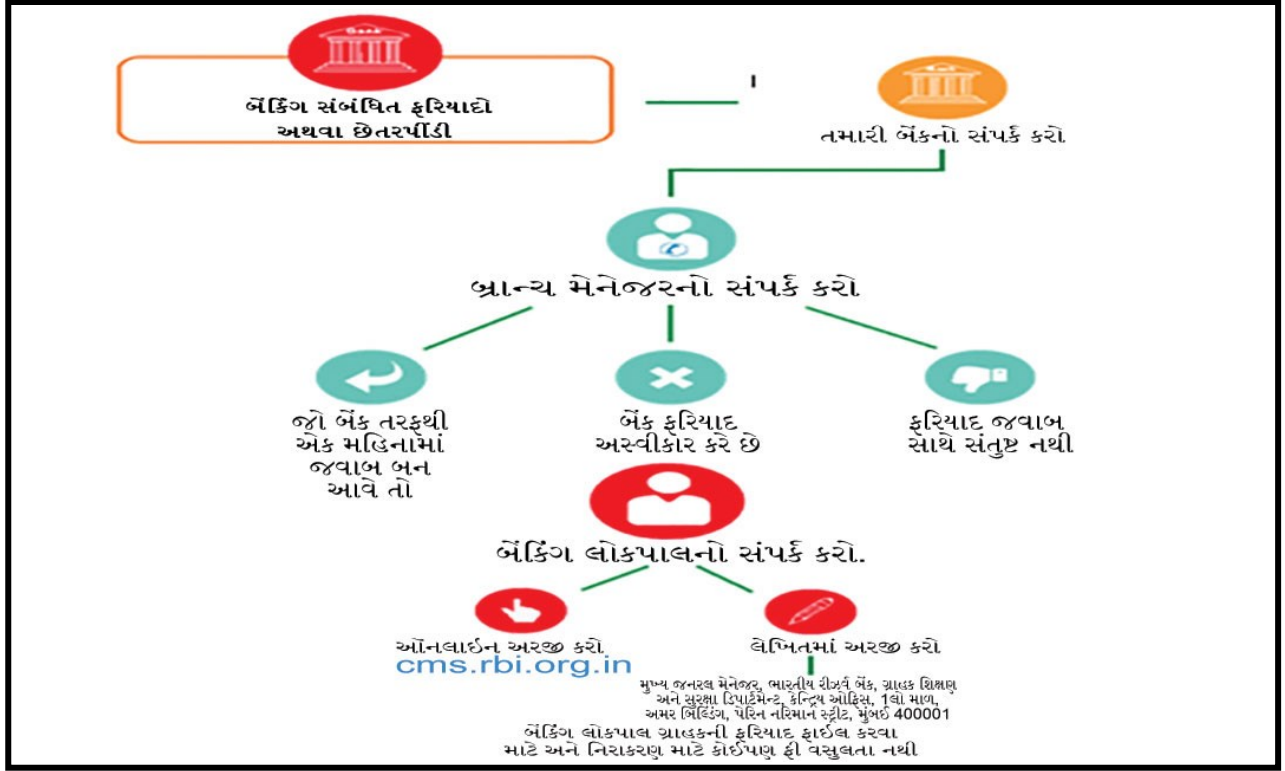

આકર્ષણ છેતરપીંડી

જો તમે ધાર્મિક અથવા સામાજિક સંગઠન જેવા સામાન્ય હેતુ શેર કરતા લોકોના જૂથનો ભાગ હોવ તો છેતરનારાઓ વધુ સરળતાથી તમારો વિશ્વાસ જીતી શકે છે. સ્કેમર્સ રોકાણકારોને આ બાબતને શાંત રહેવા જણાવી શકે છે.

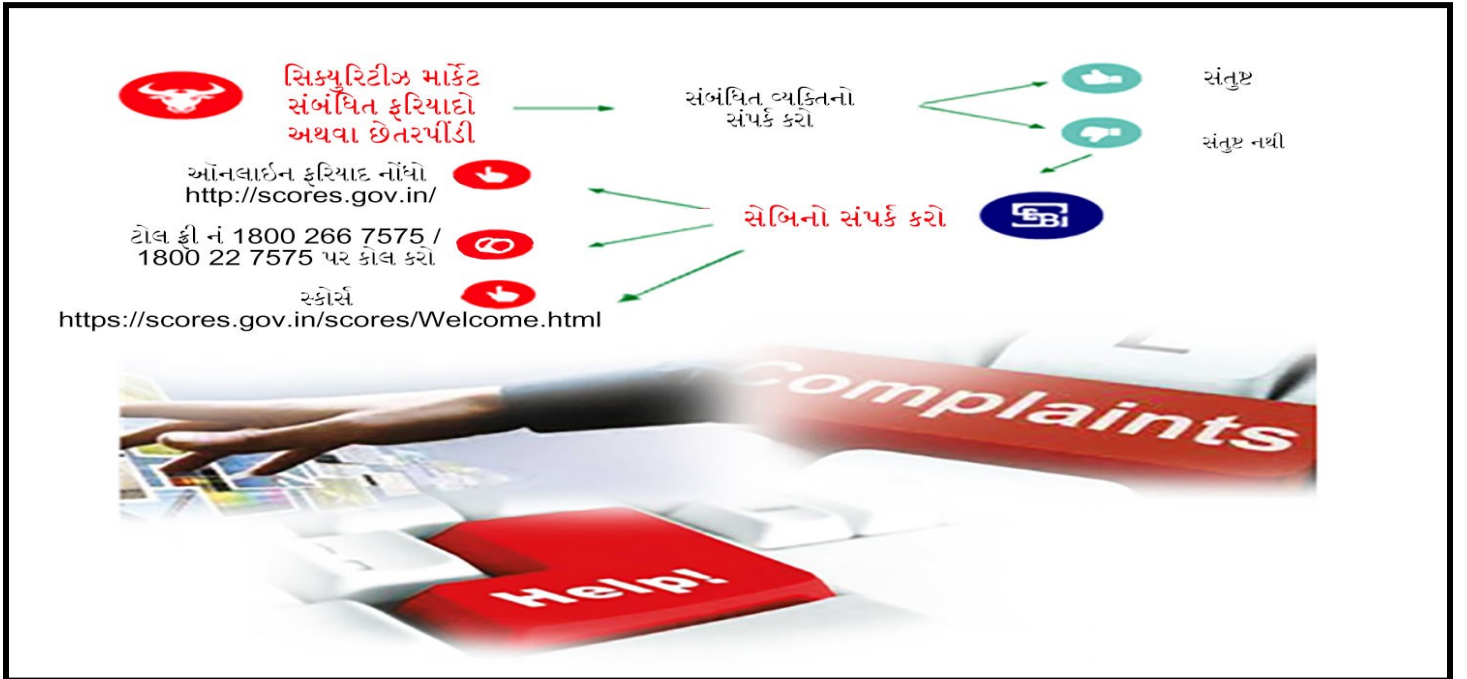

બેંકિંગ - RBI

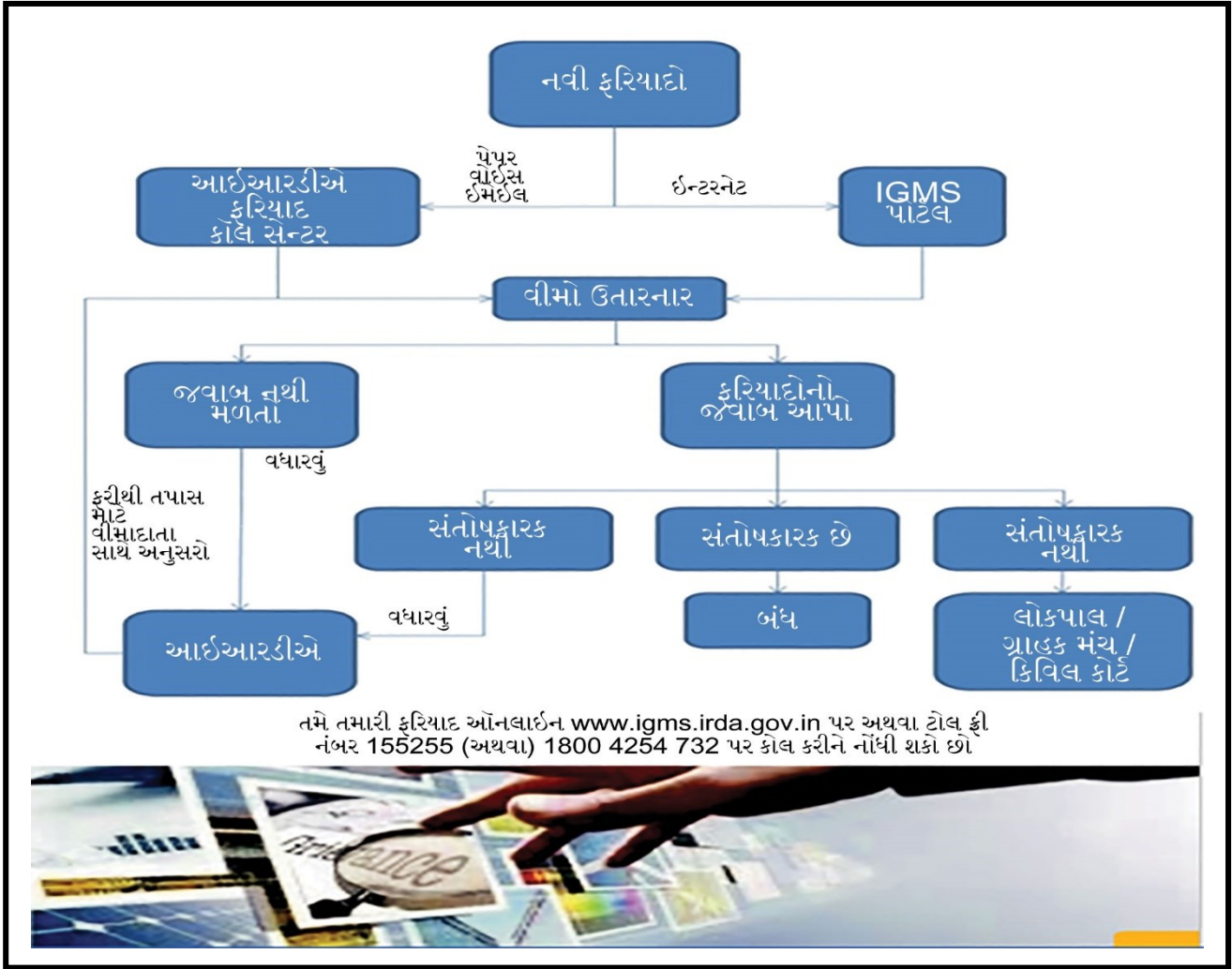
CMS: ફરિયાદ સંચાલન પ્રણાલી

રોકાણો - SEBI

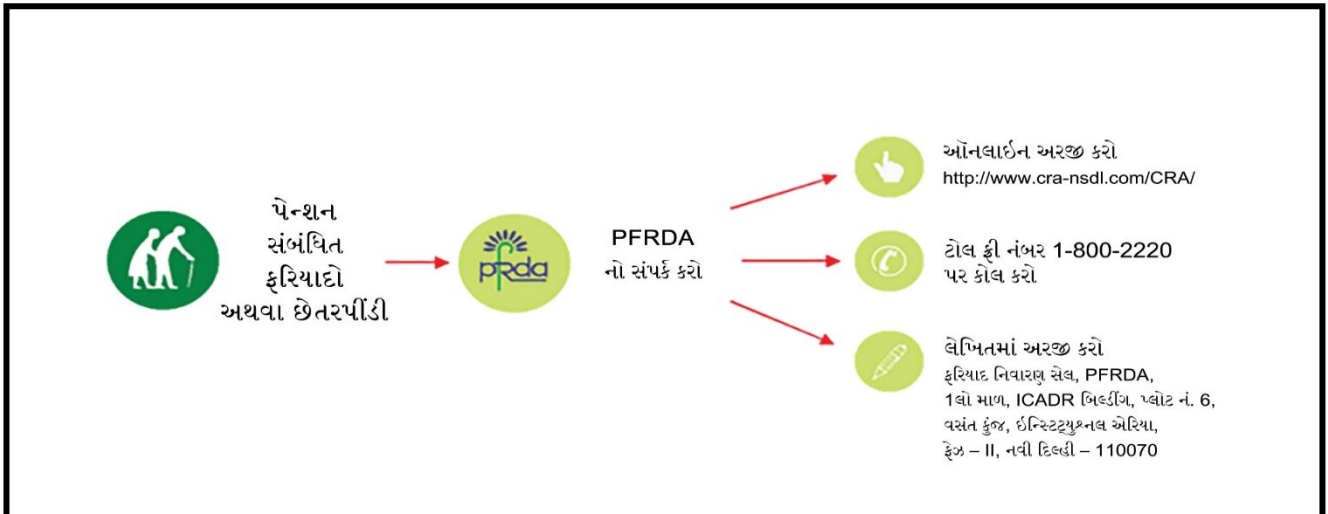
સ્કોર્સ: સેબી કમ્પ્લેઇન્ટ્સ રીફ્રેસ સિસ્ટમ

વીમો - IRDAI

IGMS: ઇન્ટીગ્રેટેડ ગ્રિવન્સ મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમ

પેન્શન

PFRDA ગ્રિવન્સ મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમ

નોંધ

નોંધ

NCFE - ફાઇનાન્સિયલ એજ્યુકેશન ફેલોશિપ પ્રોગ્રામ્સ

નાણાકીય શિક્ષણના અમારા કાર્યક્રમોમાં વસ્તીના જુદા જુદા વય જૂથને ધ્યાનમાં રાખીને સમાજના તમામ વિભાગોને આવરી લેવામાં આવે છે.

શાળાના શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓ માટે, શાળાના સ્તરે - FETP અને MSSP

યુવાનો માટે, કોલેજના સ્તરે- FACT

આપણા સમાજના પુખ્ત વયના લોકો માટે, ખાસ કરીને ગ્રામીણ પ્રદેશોમાં - FEPA (ફેપા)

ફાઇનાન્સિયલ એજ્યુકેશન ટ્રેનિંગ પ્રોગ્રામ (FETP)

FETP એ દેશમાં નાણાકીય સાક્ષરતામાં સુધારો લાવવા માટે લોકો અને સંસ્થાઓને નિરપેક્ષ વ્યક્તિગત આર્થિક શિક્ષણ પુરું પાડવા માટે NCFEની એક પહેલ છે. NCFE એ ભારતભરમાં 6 થી 10 ના વર્ગના વિદ્યાર્થીઓને ભણાવતા, શાળાના શિક્ષકો માટે FETP નું સંચાલન કરે છે. તાલીમ પૂર્ણ કર્યા પછી, આ શિક્ષકોને "મની સ્માર્ટ ટીચર્સ" તરીકે પ્રમાણિત કરવામાં આવશે અને શાળાઓમાં આર્થિક શિક્ષણની સુવિધા કરવામાં આવશે અને વિદ્યાર્થીઓને મૂળભૂત આર્થિક કુશળતા મેળવવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવશે.

NCFE શાળાઓને તેમની શાળા શિક્ષકો માટે અમારી વેબસાઇટ (<https://www.ncfe.org.in/program/fetp>) પર રજિસ્ટ્રેશન લિંક્સ દ્વારા રજિસ્ટર કરવા અને FETP ની સુવિધા માટે પ્રોત્સાહિત કરે છે.

મની સ્માર્ટ સ્કૂલ પ્રોગ્રામ (MSSP)

MSSP એ NCFEની એક પહેલ છે જે શાળાઓમાં નાણાકીય સાક્ષરતામાં સુધારો કરવા માટે નિરપેક્ષ નાણાકીય શિક્ષણ પ્રદાન કરે છે, જે દરેક વિદ્યાર્થીના સર્વગ્રાહી વિકાસ માટેનું મહત્વપૂર્ણ જીવન-કૌશલ્ય છે. NCFE એ શાળાઓને 6 થી 10 ના વર્ગો માટે, સ્વૈચ્છિક રૂપે તેમના હાલના અભ્યાસક્રમના ભાગ રૂપે નાણાકીય સાક્ષરતા રજૂ કરવા આમંત્રણ આપે છે. NCFE અને CBSE એ સંયુક્ત રીતે 6 થી 10 ના વર્ગના વિદ્યાર્થીઓ માટે વ્યાપક અભ્યાસ સામગ્રી વિકસાવી છે.

આ પ્રોગ્રામનો અમલ કરનારી શાળાઓને "મની સ્માર્ટ સ્કૂલ" તરીકે પ્રમાણિત કરવામાં આવશે અને સફળ સમાપ્તિ પછી તેને શિલ્ડ/ટ્રોફી અને ઇ-બેજ આપવામાં આવશે.

NCFE શાળાઓને MSSP પ્રોગ્રામ માટે અમારી વેબસાઇટ પર નોંધણી કરવા પ્રોત્સાહિત કરે છે: (<https://www.ncfe.org.in/program/mssp>)

નાણાકીય જાગૃતિ અને ઉપભોક્તા તાલીમ (FACT)

FACT એ યુવા સ્નાતકો અને પોસ્ટ-ગ્રેજ્યુએટ્સને તેમની સાથે સીધા સંબંધિત વિષયો પર નાણાકીય શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટે NCFE દ્વારા શરૂ કરાયેલ એક કાર્યક્રમ છે, જે તેઓની નાણાકીય સુખાકારીને સકારાત્મક અસર કરશે. આ કાર્યક્રમનો હેતુ યુવાનોને નાણાકીય ગ્રાહકો તરીકે તેમના અધિકારો અને જવાબદારીઓ, નાણાકીય લક્ષ્યો કેવી રીતે નક્કી કરવા, અને જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે મદદ માટે ક્યાં જવાનું છે, તે વિશે જાગૃત કરવાનો છે.

NCFE સ્નાતક અને અનુસ્નાતક કોલેજોને અમારી વેબસાઇટ [<https://www.ncfe.org.in/program/fact>] પર રજિસ્ટર લિંક દ્વારા રજિસ્ટર કરવા અને તેમના વિદ્યાર્થીઓ માટે FACTની સુવિધા માટે પ્રોત્સાહિત કરે છે

પુખ્ત વયના માટે શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ (FEPA)

પુખ્ત વયના લોકો માટે નાણાકીય શિક્ષણ કાર્યક્રમ (FEPA) એ એક નાણાકીય સાક્ષરતા કાર્યક્રમ છે જે NCFE દ્વારા રચાયેલ છે અને તે ભારતની પુખ્ત વસ્તીમાં નાણાકીય જાગૃતિ ફેલાવવા માટે અમલમાં મૂકાયો છે. આ કાર્યક્રમ માટે વિવિધ અલગ તારવેલા લક્ષિત જૂથો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવશે. આ પ્રોગ્રામ વર્કશોપ સહભાગીઓને તેમની પોતાની આર્થિક વ્યવસ્થા શ્રેષ્ઠ રીતે કરવા માટે સજ્જ કરશે. ઉપરાંત, વર્કશોપ બેંકિંગ, રોકાણો, વીમા અને નિવૃત્તિ યોજનાથી સંબંધિત નાણાકીય ઉત્પાદનો અને સેવાઓ સંબંધિત મૂળભૂત જ્ઞાન આપે છે.

FEPA વિશે વધુ માહિતી માટે, લિંક જુઓ: [<https://www.ncfe.org.in/program/fepa>]

राष्ट्रीय वित्तीय शिक्षा केन्द्र
National Centre for Financial Education
एक आर्थिक रूप से जागरूक और सशक्त भारत
A financially aware and empowered India

Promoted By :

NCFE – ईएनएनएसयल ऐड्युकेशन इलेगशिप प्रोग्राम्स

MSSP

FETP

FACT

FEPA

अमारो संपर्क करो:

☎ 022-68265115/114/106

नेशनल सेन्टर फ़ोर ईएनएनएसयल ऐड्युकेशन
680 माण, NISM भवन, प्लॉट नं. 82,
सेक्टर-17, वाशी, नवी मुंबई - 400703

🌐 www.ncfe.org.in

✉ info@ncfe.org.in

▶ youtube.com/ncfeindia

🐦 twitter.com/ncfeindia

📘 facebook.com/ncfeindia

📷 instagram.com/ncfeindia